

LRZ-4101-03/2013
Nr ewid. 160/2013/P/13/172/LRZ

Informacja o wynikach kontroli

**PRAWIDŁOWOŚĆ GOSPODAROWANIA ZABYTKAMI NIERUCHOMYMI
PRZEZ WYBRANE JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO
Z TERENU WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO**

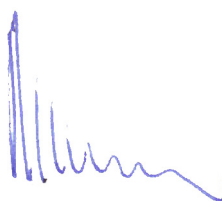
MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

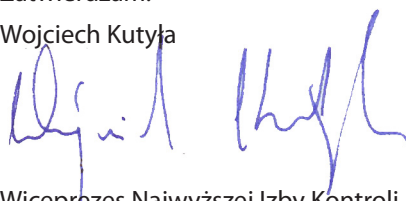
WIZJA

Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Dyrektor Delegatury NIK w Rzeszowie:
Wiesław Motyka

Zatwierdzam:
Wojciech Kutyla

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli
dnia 24 grudnia 2013

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

WPROWADZENIE	5
1. ZAŁOŻENIA KONTROLI	6
2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI.....	7
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	7
2.2. Uwagi i wnioski.....	9
3. INFORMACJE SZCZEGÓŁOWE.....	11
3.1. Uwarunkowania	11
3.2. Wyniki kontroli.....	16
3.3. Informacje pozyskane w związku z kontrolą	34
4. INFORMACJE DODATKOWE	35
4.1. Organizacja i metodyka kontroli	35
4.2. Przebieg kontroli.....	35
5. ZAŁĄCZNIKI.....	36

Wykaz stosowanych skrótów i pojęć

PWKZ, WKZ	Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków
WUOZ	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Przemyślu
RPO	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2013
PROW	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013
NFOŚiGW	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
WFOŚiGW	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie
Zabytek	Nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową
Zabytek nieruchomy	Nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa wyżej
Prace konserwatorskie	Działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań
Prace restauratorskie	Działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań
Roboty budowlane	Roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku
Badania konserwatorskie	Działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich
Otoczenie zabytku	Teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych

Niniejsza kontrola, jest trzecią kontrolą realizowaną przez NIK i koordynowaną przez Delegaturę NIK w Rzeszowie w obszarze opieki i ochrony zabytków nieruchomych (poprzednimi kontrolami były: kontrola P/09/170 *Prawidłowość gospodarowania i nadzoru nad zabytkami nieruchomymi w latach 2004–2008* oraz kontrola I/10/025 *Działania Wojewody Podkarpackiego w odniesieniu do roszczeń reprivatyzacyjnych dotyczących zabytków nieruchomych w latach 1990–2010*). W obu tych kontrolach Najwyższa Izba Kontroli oceniła negatywnie działania podmiotów publicznych gospodarujących zabytkami nieruchomymi¹ jak i wydających decyzje administracyjne odnośnie zabytków². W ocenie NIK publiczni właściciele zabytków, pomimo szczególnego obowiązku prawnego dbania o dziedzictwo narodowe, źle gospodarowali zabytkami nieruchomymi, a ich działania i zaniechania prowadziły do dalszej degradacji tych obiektów. Poprzednie kontrole wskazały również na niewystarczającą staranność w pozyskiwaniu środków na utrzymanie i zagospodarowanie zabytków. Uzasadnieniem podjęcia niniejszej kontroli był również fakt, iż Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków dysponuje corocznie najwyższą w skali kraju, w stosunku do innych województw, kwotą na dotacje przeznaczone na prace przy zabytkach nieruchomych. Poprzednia kontrola obejmowała lata 2004–2008, zaś obecna kontrola objęła lata 2009–2012).

Najwyższa Izba Kontroli, mając na uwadze szerokie spektrum zadań samorządu gminnego i ich priorytetowość, poprzez niniejszą kontrolę chciała dać odpowiedź na pytanie, czy pomimo niewielkich środków na ochronę zabytków nieruchomych w budżetach gminnych, jednostki te podejmują wystarczające starania o pozyskanie zewnętrznego finansowania, a także czy posiadają realne plany i strategie zagospodarowania zabytków nieruchomych stanowiących ich własność.

Kontrola została podjęta z inicjatywy Najwyższej Izby Kontroli w ramach Priorytetu *Zachowanie dziedzictwa narodowego, zasobów naturalnych i ładu przestrzennego* działalności kontrolnej NIK. Była ona uwzględniona w Planie kontroli Najwyższej Izby Kontroli na rok 2013. Z uwagi na zakres terytorialny, obejmujący wyłącznie teren województwa podkarpackiego, kontrolę (niekoordynowaną) przeprowadziła Delegatura Najwyższej Izby Kontroli w Rzeszowie.

---

¹ Jednostki samorządu terytorialnego oraz Agencja Nieruchomości Rolnych.

² Wojewoda Podkarpacki.

1 ZAŁOŻENIA KONTROLI

Temat i numer kontroli

Prawidłowość gospodarowania zabytkami nieruchomymi przez wybrane jednostki samorządu terytorialnego z terenu województwa podkarpackiego (P/13/172).

Cel główny kontroli

Ocena gospodarowania zabytkami nieruchomymi przez jednostki samorządu terytorialnego z terenu województwa podkarpackiego.

Cele cząstkowe

1. Określenie stanu faktycznego i prawnego zabytków nieruchomych ze szczególnym uwzględnieniem zabezpieczenia przed degradacją, dewastacją i pożarem.
2. Ocena uwzględniania zabytków w planowaniu przestrzennym.
3. Ocena zagospodarowania zabytków, w tym prowadzenia prac i robót przy zabytkach.
4. Ocena finansowania prac i robót przy zabytkach, w tym starań o pozyskanie środków na te cele.

Podstawa prawna i kryteria kontroli

Kontrolę zaplanowano i przeprowadzono na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o *Najwyższej Izbie Kontroli*³, zwanej dalej ustawą o NIK. Zgodnie z art. 5 ust. 2 ustawy o NIK, kontrolę przeprowadzono z uwzględnieniem kryteriów legalności, rzetelności i gospodarności.

Zakres przedmiotowy kontroli

Zakres przedmiotowy kontroli obejmował w szczególności: określenie stanu prawnego i technicznego zabytków nieruchomych objętych kontrolą, w tym ich stanu zagospodarowania i zabezpieczenia przed zniszczeniem, uwzględnianie zabytków w zagospodarowaniu przestrzennym, sporządzanie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami, prowadzenie prac przy zabytkach, w tym przestrzeganie zaleceń wynikających z nadzoru konserwatorskiego, finansowanie prac i robót przy zabytkach, w tym starań o pozyskanie środków na te cele.

Zakres podmiotowy kontroli

Kontrolę przeprowadzono (w okresie od 5 marca do 17 maja 2013 r.) w 15 urzędach gmin z terenu województwa podkarpackiego. Kontrolą objęto łącznie 18 zabytków nieruchomych stanowiących własność tych gmin.

Wykaz skontrolowanych jednostek zawiera załącznik nr 1 do niniejszej Informacji.

Okres objęty kontrolą

Okres objęty kontrolą obejmował lata 2009–2012.

---

³ Dz. U. z 2012 r., poz. 82 ze zm.

2.1 Ogólna ocena kontrolowanej działalności

Najwyższa Izba Kontroli ocenia negatywnie gospodarowanie zabytkami nieruchomymi przez wybrane gminy z terenu województwa podkarpackiego. Powyższą ocenę uzasadnia zły stan techniczny obiektów, brak zabezpieczeń przeciwpożarowych oraz antywłamaniowych oraz brak zagospodarowania obiektów przy jednoczesnym braku starań o to zagospodarowanie czy pozyskanie zewnętrznego finansowania na ten cel.

Zabytki objęte kontrolą, z nielicznymi wyjątkami stanowiły nieużytkowane pustostany i znajdowały się w złym lub bardzo złym stanie technicznym. Gospodarowanie tymi obiektami polegało w większości przypadków na dokonywaniu drobnych, bieżących napraw natomiast brak było zaangażowania gmin w opracowanie długofalowego planu zagospodarowania zabytków w tym przede wszystkim wprowadzenia funkcji użytkowej, pozwalającej na zachowanie lub poprawę ich stanu, pozyskiwania środków na remonty czy też sprzedaż obiektu.

Pozytywnie ocenić należy gospodarowanie zabytkowymi nieruchomościami w Niwiskach oraz Izdebkach, gdzie gminy prawidłowo wprowadziły funkcję użytkową, pozwalającą na trwałe zagospodarowanie zabytków. Podobnie obiekty w Pisarowcach (szkoła podstawowa), Hadlach Szklarskich (obiekty hotelowe) czy Jaszczwi (dom ludowy) były poprawnie zagospodarowane, choć ich stan wymaga przeprowadzenia remontów.

W kontroli ustalono, iż jedynie cztery z 18 zabytków nieruchomych było użytkowanych, zaś jeden użytkowany był częściowo. Brak użytkowania budynków stanowiących zabytki znacząco przyczynił się do postępującego pogarszania się ich stanu. Wyłączone z użytkowania nieruchomości budynkowe zabezpieczone były jedynie prowizorycznie, w przypadku 10 zabytków stwierdzono zagrożenia spowodowane czynnikami atmosferycznymi. Prowizorycznie zabezpieczono również zabytki przed wejściem osób postronnych. Zagrożenie naruszenia substancji zabytku stwierdzono w przypadku siedmiu obiektów. Jedynie w dwóch obiektach znajdowały się instalacje antywłamaniowe oraz przeciwpożarowe. W przypadku dworu w miejscowości Żeglce, w dniu 1 maja 2013 r., tj. w trakcie trwania kontroli, miał miejsce pożar, który całkowicie zniszczył i tak podupadający zabytek.

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocenia fakt, iż wszystkie zabytki były ujęte w ewidencji nieruchomości gminnych, a osiem zabytków posiadało aktualną wycenę. NIK negatywnie ocenia fakt, iż jedynie siedem zabytków zostało ujętych w planie wykorzystania gminnego zasobu nieruchomości. W żadnym z 18 objętych kontrolą zabytków nie stwierdzono ujawnienia wpisu do rejestru zabytków w księdze wieczystej, co było niezgodne z obowiązkiem określonym w art. 9 ust. 4 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*⁴. W kontroli stwierdzono, iż jedynie w przypadku trzech zabytków, właściwy miejscowo starosta skorzystał w uprawnienia określonego w art. 12 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* tj. z możliwości umieszczenia znaku informującego, iż zabytek podlega ochronie prawnej. Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia fakt, iż w przypadku dwóch obiektów stwierdzono, że na zabytkowych budynkach umieszczone były urządzenia lub tablice bez zgody konserwatora zabytków. [str. 16], [str. 37]

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie, pomimo stwierdzonych nieprawidłowości, ocenia uwzględnianie zabytków w planowaniu przestrzennym. Gminy w przeważającej większości

⁴ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.).

wywiązywały się z obowiązków określonych w art. 18 ust. 2 pkt 2, art. 18 ust. 2 pkt 3, art. 19 ust. 1 pkt 1 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, tj. obowiązków uwzględniania zabytków w zagospodarowaniu przestrzennym. [str. 21]; [str. 37]

Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia fakt, iż tylko trzy z 15 gmin zrealizowały obowiązek określony w art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami tj. sporządziły gminny program opieki nad zabytkami, dwie gminy zrealizowały ten obowiązek częściowo. Spośród gmin, które sporządziły wymieniony program, zaledwie w jednym przypadku sporządzano wymagane przepisami sprawozdanie z realizacji programu. Powyższe zaniechania tłumaczone były w większości bądź przeoczeniem, bądź brakiem możliwości kadrowych lub finansowych. [str. 22]; [str. 37]

W przypadku sześciu objętych kontrolą zabytków na terenie objętym ochroną konserwatorską zlokalizowane są obiekty nie mające charakteru zabytkowego. Obiekty te powstały w latach 70tych i 80tych ubiegłego wieku, zaś w archiwach gminnych jak i w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu brak jest dokumentacji dotyczącej tych obiektów, w tym zgody konserwatora na ich budowę. [str. 23]; [str. 37]

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie, pomimo stwierdzonych nieprawidłowości, ocenia wykonywanie zaleceń i nakazów konserwatorskich oraz prowadzenie prac i robót przy objętych kontrolą zabytkach nieruchomych.

Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła, iż spośród 18 objętych kontrolą zabytków, w stosunku do 14 konserwator zabytków wydał zalecenia lub nakazy w trybie nadzoru konserwatorskiego. Nakazy i zalecenia wykonano jedynie w przypadku pięciu zabytków, zaś w przypadku siedmiu zabytków nakazy i zalecenia wykonano częściowo.

W kontroli ustalono, iż prace restauratorskie, konserwatorskie lub roboty budowlane prowadzono w sumie przy 11 zabytkach nieruchomych. W większości jednak były to bieżące prace zabezpieczające, prace porządkujące zieleń w zabytkowych założeniach parkowych, drobne remonty oraz nasadzenia.

Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła, iż zrealizowane prace i roboty zostały wykonane zgodnie z pozwoleniami konserwatora zabytków, zaś prace zlecane były zgodnie z przepisami regulującymi udzielanie zamówień publicznych.

Na prace i roboty przy objętych kontrolą zabytkach wydatkowano ogółem 2.322.926,58 zł, z czego ponad połowa, tj. 1.216.383,96 stanowiła środki własne gmin, zaś pozostała kwota stanowiła dofinansowanie: Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Samorządu Województwa Podkarpackiego, programów: Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2013 oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie.

Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła, iż wszystkie środki wydatkowano zgodnie z przeznaczeniem, a dotacje rozliczono zgodnie z przepisami. [str. 24]; [str. 28]; [str. 37]

Najwyższa Izba Kontroli – mając na względzie kryterium gospodarności – negatywnie ocenia starania gmin o uzyskanie zewnętrznych środków na sfinansowanie prac i robót przy zabytkach nieruchomych, stanowiących własność tych gmin. W przypadku 11 na 18 objętych kontrolą zabytków stwierdzono, że gminy nie podejmowały wystarczających działań celem

uzyskania środków finansowych na prace i roboty mające na celu zachowanie lub poprawę stanu zabytków stanowiących ich własność, pomimo iż stan zabytków uzasadniał podjęcie takich działań.

Najwyższa Kontrola stwierdza, iż jedynie w przypadku ośmiu zabytków nieruchomości gminy posiadały skonkretyzowany, długofalowy plan zagospodarowania zabytku. W przypadku sześciu zabytków gminy zadeklarowały chęć sprzedaży zabytku, jednak albo starania te były nieskuteczne (ze względu na brak chętnych nabywców) albo nie podjęto działań celem ogłoszenia odpowiednich przetargów. **Brak koncepcji na zagospodarowanie nieużytkowanych zabytków, mając na względzie kryterium gospodarności, Najwyższa Izba Kontroli ocenia negatywnie.** [str. 30], [str. 37]

2.2 Uwagi i wnioski

Ustalenia kontroli potwierdziły, że stan wybranych, objętych kontrolą zabytków nieruchomości z terenu województwa podkarpackiego jest zły. Prowadzone przy zabytkach prace pozwalały jedynie – w przeważającej liczbie przypadków – na bieżące naprawy czy prace porządkowe i nasadzeniowe w przydworskich parkach. Choć w przypadku 10 z 18 objętych kontrolą zabytków poniesiono nakłady na prace przy zabytkach, nie pozwoliły one na wystarczające zabezpieczenie stanu tych zabytków przed degradacją. Tym samym objęte kontrolą gminy nie w pełni wywiązały się z obowiązków określonych w art. 4 i 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, choć do takiej ochrony i opieki były zobowiązane w dwojnasób: zarówno jako organ administracji publicznej jak i właściciel zabytku. Władze gmin tłumaczyły brak realizacji obowiązków wobec zabytków brakiem środków finansowych, lecz jednocześnie nie starały się w należyтым stopniu o pozyskanie takich środków ze źródeł zewnętrznych, choć posiadały możliwość uzyskania nawet 100% zewnętrznej partycypacji w pracach i robotach przy zabytku.

Przykładem dobrych praktyk jest działanie Gminy Niwiska, która uzyskała środki finansowe z czterech zewnętrznych źródeł finansowania, wyremontowała i zagospodarowała Zespół dworski w Niwiskach na Gminny Ośrodek Kultury i bibliotekę, oraz poprawnie zrealizowała wszystkie ustawowe zadania, jakie nałożone są na gminy oraz właścicieli zabytków, m.in.: prowadzenie gminnej ewidencji zabytków czy opracowanie programu opieki nad zabytkami. Gmina ta, jako jedyna sporządzała również sprawozdania z wykonania tego programu.

Przykładem złych praktyk jest Gmina Chorkówka, która poprzez zaniechanie prawidłowego zabezpieczenia oraz zachowania stanu dworu w Żeglcach doprowadziła pośrednio do zniszczenia zabytku w wyniku pożaru.

Najwyższa Izba Kontroli stwierdza, iż objęte kontrolą jednostki samorządu winny zintensyfikować starania o wprowadzenie funkcji użytkowej posiadanych nieruchomości zabytkowych.

W wystąpieniach pokontrolnych kierowanych do objętych kontrolą gmin Najwyższa Izba Kontroli wniosła o:

- podjęcie działań, celem pozyskania zewnętrznego finansowania na renowację objętych kontrolą zabytków,
- usunięcie braków w zakresie gminnej ewidencji zabytków oraz programu opieki nad zabytkami,
- wykonanie nałożonych nakazów i zaleceń konserwatorskich,
- bieżące zabezpieczenie zabytkowych obiektów, w szczególności przez pożarem, włamaniem jak i przed naruszeniem substancji budynków.

W związku z wynikami kontroli, w niniejszej informacji Najwyższa Izba Kontroli sformułowała do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wnioski o podjęcie działań mających na celu zmianę przepisów prawa, tj. zmianę art. 12 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* w zakresie wprowadzenia obowiązku umieszczania na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Obecnie jest to fakultatywne uprawnienie właściwego miejscowo starosty, a jak pokazują wyniki kontroli – uprawnienie rzadko wykorzystywane. Stosunkowo niski koszt umieszczania takich znaków pozwoli – w ocenie NIK – na lepszą ochronę zabytków przed dewastacją. Odbiór społeczny tak oznakowanych zabytków może powstrzymać niektóre osoby przed niszczeniem zabytku w obawie przed surowszą odpowiedzialnością karną, zaś władze i społeczność gminy mobilizować do zwiększenia starań o poprawę stanu zabytku objętego ochroną prawną.

Najwyższa Izba Kontroli wnosi również do Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu o podjęcie działań, celem realizacji obowiązku określonego w art. 9 ust. 4 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, tj. obowiązku wystąpienia z wnioskiem o ujawnienie w księdze wieczystej danej nieruchomości faktu wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Spośród 18 objętych kontrolą zabytków, informacja o wpisie zabytku do rejestru zabytków nie była ujawniona w księdze wieczystej żadnej nieruchomości.

3 INFORMACJE SZCZEGÓŁOWE

3.1 Uwarunkowania

Sformułowana przez NIK w poprzednich kontrolach, negatywna ocena gospodarowania zabytkami nieruchomymi przez publicznych właścicieli (jednostki samorządu terytorialnego⁵ oraz Agencję Nieruchomości Rolnych), była często usprawiedliwiana brakiem środków finansowych na prace przy zabytku i koniecznością ponoszenia wydatków na inne zadania publiczne. Jednakże jednostki te nie wykazywały żadnych działań (lub działania te były znikome) jeśli chodzi o próby pozyskania środków z innych źródeł niż własne budżety. Źródłami takimi są przede wszystkim dotacje celowe z budżetu państwa udzielane na podstawie art. 73 i nast. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ale także środki unijne, dotacje udzielane przez organy stanowiące gminy, powiatu lub województwa (art. 81 ustawy), środki z wojewódzkich funduszy ochrony środowiska (np. na zabytkowe założenia parkowe) itp.

Gminy nie występowały o dotację na działania przy zabytkach, mimo iż Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków dysponuje najwyższą w skali kraju kwotą na dotacje celowe przeznaczone na prace przy zabytku. W przypadku, gdy j.s.t. nie występują o dotację na prace lub roboty przy zabytku, środki te otrzymują inne podmioty (np. związki wyznaniowe), a pozostałe środki budżetowe przeznaczane są na bieżące wydatki konserwatorskie, takie jak np. aktualizowanie rejestru zabytków.

Tabela nr 1

Wykonanie budżetu przeznaczanego na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120), w tym dotacje i subwencje (na prace konserwatorskie) oraz wydatki bieżące jednostek budżetowych:

Województwo	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
Dolnośląskie	672	662	684	707
Kujawsko-pomorskie	2.305	1.850	1.892	1.945
Lubelskie	1.385	1.245	1.228	1.362
Lubuskie	1.060	788	788	788
Łódzkie	622	1.553	1.588	1.610
Małopolskie	7.423	6.350	5.830	5.797
Mazowieckie	1.000	650	660	666
Opolskie	952	578	610	630
Podkarpackie	10.587	9.305	9.614	9.979
Podlaskie	926	300	307	318
Pomorskie	1.340	935	903	913
Śląskie	5.911	4.428	3.010	3.124
Świętokrzyskie	905	844	913	945
Warmińsko-mazurskie	1.216	1.000	1.000	1.000
Wielkopolskie	2.038	1.670	1.553	1.553
Zachodniopomorskie	1.004	904	904	904
Razem	39.346	33.062	31.484	32,241

⁵ W poprzedniej kontroli P/09/170 *Prawidłowość gospodarowania i nadzoru nad zabytkami nieruchomymi w latach 2004–2008* kontrola objęto inne j.s.t. niż w niniejszej kontroli.

Charakterystyka stanu prawnego

Przepisy dotyczące ochrony zabytków znajdują się w **Konstytucji RP**⁶. Zaliczyć do nich można zasady określone w art. 5 i art. 6 Konstytucji, tj. zasadę stania na straży dziedzictwa narodowego oraz zasadę stwarzania warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury. Obowiązki w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami zostały włączone do zadań własnych gminy określonych w art. 7 ust. 1 ustawy **o samorządzie gminnym**⁷.

Nieruchomości zabytkowe podlegają również, jak wszystkie nieruchomości gminne, rygorom ustawy **o gospodarce nieruchomościami**⁸. Na podstawie przepisów tej ustawy wójt, burmistrz albo prezydent miasta gospodarują gminnym zasobem nieruchomości, zaś do gospodarowania tego należą m.in. takie działania jak:

- ewidencjonowanie nieruchomości zgodnie z katastrzem nieruchomości;
- zapewnienie wyceny tych nieruchomości;
- sporządzanie planów wykorzystania zasobu;
- zabezpieczanie nieruchomości przed uszkodzeniem lub zniszczeniem. (art. 25 ust. 1 i 2 w zw. z art. 23 ust. 1 ustawy *o gospodarce nieruchomościami*).

W przypadku sprzedaży nieruchomości zabytkowej, **cenę** nieruchomości lub jej części obniża się o **50 %**. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) może za zgodą rady gminy podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę (art. 68 ust. 3 ustawy *o gospodarce nieruchomościami*). Podobna bonifikata ma miejsce przy ustalaniu **opłaty** z tytułu użytkowania wieczystego (art. 73 ust. 4 ustawy *o gospodarce nieruchomościami*) oraz trwałego zarządu (art. 84 ust. 4 ustawy *o gospodarce nieruchomościami*).

Ustawa **o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** dzieli prawne obowiązki wobec zabytków na **ochronę**, którą sprawują **organy administracji publicznej** oraz **opiekę**, którą sprawuje **właściciel** lub **posiadacz** zabytku (art. 4 i 5 ustawy). Jednostki samorządu terytorialnego są podwójnie zobowiązane do dbałości o zabytki. Z jednej strony, jako organy administracji publicznej sprawują ochronę nad zabytkami na swoim terenie, niezależnie od państwowej służby konserwatorskiej, z drugiej zaś, jako właściciel i (lub) posiadacz zabytków zobowiązane są do opieki nad tymi zabytkami.

Do najważniejszych obowiązków w zakresie **ochrony** zabytków należy:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Do najważniejszych zadań w zakresie **opieki** nad zabytkami należy zapewnienie warunków dla:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.).

⁸ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (Dz. U. z 2010 r. Nr 102 poz. 651 ze zm.).

Jeśli przepisy stanowią o osiągnięciu konkretnego celu (poprawa stanu zabytku), który jest uregulowany jako stan oczekiwany przez prawo, mówić możemy o kryterium legalności.

Oдноśnie zabytku nieruchomego, dodatkowym wzmocnieniem informacji o ochronie zabytku są dwa instrumenty:

- obligatoryjne ujawnienie wpisu do rejestru zabytków w księdze wieczystej (na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- umieszczenie przez starostę – na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru – znaku informującego o ochronie. Norma ta ma charakter fakultatywny, pomimo wniosków NIK z poprzedniej kontroli⁹, by umieszczanie znaku o ochronie zabytku uczynić obligatoryjnym.

Zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju ochrona i opieka nad zabytkami powinna być uwzględniana w planowaniu przestrzennym. Regulacje ogólne i szczegółowe zostały zawarte zarówno w ustawie o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*¹⁰ (art. 1 ust. 2 pkt 4, art. 10 ust. 1 pkt 4, ust. 2 pkt 4, art. 11 pkt 6 lit. c, art. 15 ust 2 pkt 4, art. 54 pkt 2 lit. b) jak i w ustawie o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

Dodatkowymi narzędziami służącymi ochronie i opiece nad zabytkami, które zostały powierzone gminom jest prowadzenie **gminnej ewidencji zabytków** oraz przyjęcie **gminnego programu opieki nad zabytkami**. Gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 21 ustawy). Gminną ewidencję zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) **w formie zbioru kart adresowych** zabytków nieruchomych z terenu gminy, co najmniej tych, które wpisane są do rejestru (art. 22 ust 4 i 5 ustawy).

Obowiązek sporządzenia na okresy 4-letnie **gminnego programu opieki nad zabytkami** określony jest w art. 87 ust. 1 ustawy. Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust 3), zaś z realizacji programu wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza **co 2 lata sprawozdanie**, które przedstawia radzie gminy.

Art. 27 ustawy stanowi, iż na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku, wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub zabytku nieruchomego znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości (art. 28 ustawy).

Zgodnie z art. 36 ustawy **pozwolenia** wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- wykonywanie robót budowlanych **w otoczeniu zabytku**;

⁹ Informacja o wynikach kontroli prawidłowości gospodarowania i nadzoru nad wybranymi zabytkami nieruchomymi w latach 2004–2008, Rzeszów, marzec 2010 r. str. 12, 15.

¹⁰ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. z 2012 r., poz. 647 ze zm.).

- prowadzenie **badan** konserwatorskich, architektonicznych oraz archeologicznych;
- dokonywanie **podziału** zabytku nieruchomego;
- **zmiana przeznaczenia** zabytku lub **sposobu korzystania** z zabytku;
- umieszczanie na zabytku **urządzeń technicznych, tablic, reklam** oraz **napisów**.

Pozwoleń, o których mowa w art. 36 ustawy udziela się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

Weryfikację prawidłowości ochrony i opieki nad zabytkami przez właściciela lub posiadacza zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który przeprowadza **kontrolę** przestrzegania i stosowania przepisów ustawy (art. 38). Z czynności kontrolnych sporządza się **protokół**, który powinien zawierać ustalone nieprawidłowości z uwzględnieniem przyczyn ich powstania, zakresu i skutków tych **nieprawidłowości** oraz osób za nie odpowiedzialnych (art. 39 ustawy). Na podstawie ustaleń wynikających z kontroli wojewódzki konserwator zabytków może wydać **zalecenia pokontrolne** (art. 40 ust. 1 ustawy). Wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję o **wstrzymaniu** wykonywanych **bez jego pozwolenia** lub **w sposób odbiegający od zakresu i warunków określonych w pozwoleniu** prac konserwatorskich, restauratorskich, badań konserwatorskich lub architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru jak również robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub w jego otoczeniu (art. 43 ustawy). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać **decyzję nakazującą** przeprowadzenie, w terminie określonym w tej decyzji, prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem tego zabytku (art. 49 ustawy).

W art. 71 ustawy określono ogólną zasadę, iż osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego **finansuje** prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

W ustępie 2 przywołanego przepisu ustawodawca stanowi, iż sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada **jednostka samorządu terytorialnego**, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Podstawową formą pomocy Państwa w finansowaniu opieki nad zabytkami jest forma dotacji uregulowana w art. 73 i nast. ustawy. Osoba fizyczna, **jednostka samorządu terytorialnego** lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie **dotacji celowej z budżetu państwa** na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Dotacja taka udzielona może być **na podstawie umowy** przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego albo przez wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 74 i 75 ustawy).

Dotacja – w przypadku jednostek samorządu terytorialnego – może być udzielona na dofinansowanie **nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych** przy zabytku wpisanym do rejestru, **ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków**, które zostaną przeprowadzone **w roku złożenia** przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji

lub **w roku następującym po roku złożenia** tego wniosku (art. 76 ust. 1 pkt 1 ustawy). Jednostka samorządu terytorialnego nie może ubiegać się i otrzymać dotacji na ww. prace przeprowadzone **w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji** (art. 76 ust. 1 pkt 2 ustawy – tak zwana dotacja refundująca lub po prostu refundacja). Zakaz ten wynika z § 3 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków¹¹, które stanowi, iż z wnioskiem o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku może wystąpić wnioskodawca, którego działalność **nie jest finansowana ze środków publicznych**.

Cele na jakie dotacja może być udzielona zostały określone w art. 77 ustawy. Dotacja, co do zasady udzielona może być w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac, jednak ustawodawca przyjął, iż dotacja taka może być udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac lub robót, jeśli:

- zabytek posiada **wyjątkową wartość** historyczną, artystyczną lub naukową;
- zabytek **wymaga** przeprowadzenia **złożonych pod względem technologicznym prac** konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- stan zachowania zabytku **wymaga niezwłocznego podjęcia prac** konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku (art. 78 ustawy).

Do dotacji celowych stosuje się również przepisy ogólne o dotacjach zawarte w ustawie¹² z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, zaś zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych¹³ naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest wydatkowanie dotacji niezgodnie z przeznaczeniem określonym przez udzielającego dotację, nierozliczenie w terminie otrzymanej dotacji oraz niedokonanie w terminie zwrotu dotacji w należnej wysokości.

Innymi źródłami finansowania opieki nad zabytkami mogą być również:

- dotacje udzielane przez organy stanowiące gminy, powiatu lub samorządu województwa (art. 81 ustawy);
- dotacje udzielone przez Fundusz Ochrony Środowiska (np. na wpisane do rejestru elementy przyrodnicze, założenia parkowe itp.) na podstawie art. 403 ust. 4 i nast. ustawy o Prawo ochrony środowiska¹⁴;
- środki finansowe z budżetu państwa (Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego) przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych;
- środki z Funduszy Europejskich dystrybuowane na poziomie krajowym;
- środki z Regionalnych Programów Operacyjnych dystrybuowane na poziomie województw;
- środki z Europejskich Programów Specjalnych, współpracy transgranicznej itp.;
- środki wojewódzkie przyznawane przez marszałków województw.

Spośród wskazanych wyżej środków wspólnotowych na szczególną uwagę zasługują te pochodzące z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a przyznawane w ramach dwóch programów operacyjnych, dających możliwość realizacji inwestycji budowlanych przy

¹¹ Dz. U. Nr 112, poz. 940 ze zm.

¹² Dz. U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1240 ze zm.

¹³ Dz. U. z 2005 r. Nr 14, poz. 114.

¹⁴ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 ze zm.)

i z wykorzystaniem substancji zabytkowej. Pierwszy z nich to Program Operacyjny *Innowacyjna Gospodarka*, a w szczególności przewidziane nim Działanie VI.4. (Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym) w ramach Priorytetu VI (Polska gospodarka na rynku międzynarodowym). Drugi – to Program Operacyjny *Infrastruktura i Środowisko*, obejmujący, w ramach Priorytetu XI (Kultura i dziedzictwo kulturowe) Działania XI.1. (Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym) oraz XI.2. (Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym)¹⁵.

3.2 Wyniki kontroli

3.2.1. Stan techniczny i prawny zabytków nieruchomych

W kontroli ustalono, iż pięć z 18 zabytków nieruchomych pozostawało w użytkowaniu: w zespole dworskim w Pisarowcach działała szkoła podstawowa, w zespole dworskim w Hadlach Szklarskich jako obiekty hotelowe nadal jest wykorzystywana dawna kuźnia, stajnia i dworek modrzewiowy, w zespole dworskim w Niwiskach funkcjonuje Gminny Ośrodek Kultury oraz biblioteka, w budynku dworu w Izdebkach działa środowiskowy dom pomocy, zaś w budynku dworu w Jaszczwi – dom ludowy, izba regionalna oraz biblioteka publiczna

Wyłączone z użytkowania nieruchomości budynkowe ulegały stopniowej degradacji. W przypadku 10 zabytków stwierdzono zagrożenia spowodowane czynnikami atmosferycznymi, ponieważ pokrycia dachowe były niezupełne lub brakowało ich w ogóle. Zagrożenia takie stwierdzono w zespołach dworskich w Medyce, Nowym Siole, Cieszacinie Wielkim, Dydni, Dzikowcu, Jurowcach, Falejówce, Hadlach Szklarskich, Charzewicach i Żeglach. Obiekty zabytkowe nie były w wystarczającym stopniu zabezpieczone przed dostaniem się do środka osób postronnych, nie były ogrodzone, część było zamkniętych na kłódkę, w innych przypadkach zadeskowano otwory drzwiowe i okienne, jednak jedynie do wysokości pierwszej kondygnacji. Część zabytkowych budynków zagrożonych było zniszczeniem w skutek osuwania się ziemi. Zagrożenie naruszenia substancji architektonicznej zabytku stwierdzono w przypadku siedmiu obiektów: zespołów dworskich w Nowym Siole, Dydni, Dzikowcu, Jurowcach, Falejówce, Charzewicach i Żeglach. Instalacje antywłamaniowe znajdowały się w użytkowanych budynkach zespołu dworskiego w Niwiskach oraz w użytkowanym budynku dworu w Izdebkach. W tych samych obiektach zamontowana była również instalacja przeciwpożarowa.

- **Oficina dworska zespołu dworsko-parkowego w Medyce** pozostawała nieużytkowana i była w złym stanie technicznym. Mur zewnętrzny budynku, zwłaszcza w dolnej części posiadał liczne ubytki a także ślady zawilgocenia, jako wynik m.in. braku dolnych części rynien odprowadzających wodę z dachu budynku. W pomieszczeniach występowały liczne ubytki w podłogach i ścianach. Szyby w większości okien na I piętrze były powybijane. W budynku znajdowały się jedynie pozostałości instalacji sanitarnych. Na I piętrze, w części pomieszczeń ściany wyłożono boazerią drewnianą, w części zniszczoną. Na I i II piętrze stwierdzono ubytki w sufitach, widoczne były elementy konstrukcyjne drewnianych stropów. Dach budynku w części krytej blachą z widocznymi śladami rdzy. Budynek nie był wyposażony w instalacje antywłamaniowe i p. pożarową. Otwory okienne na parterze budynku zabezpieczone były blachą, deskami lub kratami.
- **Dwór i spichlerz zespołu pałacowo-parkowego w Izdebkach.** W budynku dworu utworzono Środowiskowy Dom Samopomocy, gdzie znajdują się pracownie, w których prowadzone są zajęcia z podopiecznymi, tj.: w stolarni, pracowni plastycznej, ceramicznej, pracowni rękodziela artystycznego, pracowni terapii kulinarnej, biblioteczki, a także w gabinecie rehabilitacyjnym. Dwór stanowi budynek piętrowy z wysokim dachem cztero- i dwuspadowym krytym dachówką karpieńską, w całości podpiwniczony. Elewacja budynku była otynkowana, bez widocznych uszkodzeń, jedynie niewielkie pęknięcia tynku na całej długości belki podtrzymującej taras

¹⁵ M. Cherka..., op. cit.

nad głównym wejściem. Konstrukcja dachu drewniana, w dobrym stanie, strop na strychu ocieplony był wełną mineralną, częściowo pokryty wylewką betonową, kominy i kanały wentylacyjne otynkowane. Piwnice pod całym budynkiem, ogrzewane, z widocznymi zawilgoczeniami i pojawiającymi się gdzieś białymi wykwitami. Obiekt jest chroniony przez elektroniczny system alarmowy. Na każdej kondygnacji budynku umieszczono gaśnice p.poż. Na budynku umieszczono tablicę z informacją o użytkowniku „Środowiskowy Dom Samopomocy im. Anny w Izdebkach”.

Budynek spichlerza jest nieużytkowany ze względu na stan techniczny, który grozi zawaleniem.

W otworach drzwiowych znajdowały się prowizoryczne zabezpieczenia (przybite deski). Od strony południowej pozostałości tarasu ze skośnym podjazdem. O taras oparte złamane konary z pobliskich starych drzew. Górna kondygnacja drewniana, pozostałości ścian pochylone i zawalone do środka. W południowej ścianie drzwi zabezpieczone przed otwarciem przybitą deską. Obiekt nie zabezpieczony przed czynnikami atmosferycznymi. Opady atmosferyczne padające do wnętrza obiektu oraz woda spływająca z okolic oraz działki powoduje wypłukiwanie i obniżanie poziomu gruntu, co powoduje naruszenie substancji budynku. Dwa rosące obok stare duże drzewa mogą stanowić zagrożenie podczas wichury, śniegu czy oblodzenia, ponieważ konary grożą złamaniem i upadkiem na pozostałości spichlerza. Obiekt został zabezpieczony ogrodzeniem i tablicami ostrzegającymi przed groźącym niebezpieczeństwem.

- Nieruchomości budynkowe **zespołu dworskiego w Górze Ropczyckiej** znajdowały się w bardzo złym stanie technicznym. W przypadku oficyny I i oficyny II stan techniczny obiektów stwarza realne zagrożenie całkowitej degradacji substancji zabytkowej. „Oficyna I” to pozostałości po budowie tzw. „koszar dla Krakusów” z XVIII w. Obecnie są to jedynie mury zewnętrzne dużego założenia architektonicznego, zwanego koszarami. Pozostałe mury z cegły z fragmentami zadaszenia i wieża zwana „pralnią”. Obiekt jest ogrodzony. Na murach znajdują się tablice informacyjne o treści „uwaga strefa zagrożenia; obiekt grozi zawaleniem; wstęp wzbroniony” i „zabytek chroniony prawem”. Teren poza ogrodzeniem nie jest uporządkowany. „Oficyna II” to XVIII-wieczny budynek byłego dworu. Obiekt stanowi pustostan, okna są zabezpieczone płytą i deskami. Na budynku występują duże ubytki tynku. W zachodniej części budynku zainstalowano nowe rynny. Dach obiektu zachowany jest w dobrym stanie. Na murach znajdują się tablice informacyjne o treści „uwaga strefa zagrożenia; obiekt grozi zawaleniem; wstęp wzbroniony” i „zabytek chroniony prawem”. W przybudówce z lewej strony znajdują się trzy komunalne lokale mieszkalne. Teren jest częściowo ogrodzony. Park podworski – założenie przestrzenne o znaczeniu historycznym – poddany został w 2005 r. rewitalizacji. Obecnie na terenie parku znajdują się alejki spacerowe, trzy kaskadowo urządzone stawy podworskie, mała architektura drewniana, tereny zielone, zabytkowe drzewa. Teren parku jest dobrze utrzymany.
- W wyniku oględzin **zespołu dworskiego w Charzewicach** stwierdzono znaczny stopień zniszczenia obiektów tego zespołu. Dworek pozostawał nieużytkowany, zaniedbany. Dach był zniszczony, widoczne były pęknięcia na ścianach, elewacja była w bardzo złym stanie, drzwi i okna zostały zabite deskami. Budynek „Dom gościnny” pełnił częściowo funkcję mieszkalną, brak było widocznych pęknięć ścian i murów, taras oraz schody były zniszczone, okna szczelne, wnętrza pomieszczeń zniszczone, na wysokości piętra widoczne przymocowane do ścian zewnętrznych anteny satelitarne. Przedstawiciel Urzędu Miasta w Stalowej Woli oświadczył, iż widoczne anteny satelitarne są własnością osób prywatnych zamieszkujących ten budynek. Stajnia cugowa z mieszkaniem koniuszego stanowiła zabytek nieużytkowany, dach był szczelny, elewacja pozostawała zniszczona, widoczne były pęknięcia na murze, drzwi i okna zabite deskami, w oknach kraty, jedno okno bez zabicia deskami, jeden otwór bez zabicia deskami i bez krat (na piętrze). Wozownia stanowiła zabytek nieużytkowany, dach był szczelny, częściowo uszkodzony od strony zachodniej – ściana szczytowa, elewacja zniszczona, na ścianie zachodniej widoczne pęknięcia na murze (prawdopodobnie uszkodzenie fundamentów), drzwi i okna zabite deskami. We wszystkich przypadkach brak było instalacji antywłamaniowej oraz instalacji przeciwpożarowej.
- Oględziny **zespołu parkowo-dworskiego i folwarcznego w Starym Dzikowcu** wykazały ogólnie zły i bardzo zły stan techniczny jego budynków oraz znaczny stopień ich zniszczenia. Pokrycia dachowe dworu, oficyny dworskiej, spichlerza oraz kapliczki zabezpieczały te objekty przed zagrożeniami spowodowanymi czynnikami atmosferycznymi. Pokrycia dachowe szczególnie wozowni oraz dawnego browaru były nieszczelne. Elewacja dworu na całym obwodzie budynku pozostawała zniszczona, występowały liczne ubytki tynku, w górnej części ścian znajdowały się również zarysowania murów oraz ubytki gzymsu. W miejscach odsłonięcia cegieł widoczne było zwietrzenie cegieł i degradacja murów. Dolne partie muru od strony zachodniej były w znacznym stopniu zawilgocone, z widocznymi plamami, zaciekami i zagrzybieniem. Strop ganku od strony północnej zabezpieczony był przed runięciem rusztowaniem z desek. Balustrady murowane balkonu były mocno zniszczone, rozsypujące się balustrady zabezpieczone zostały daszkiem z blachy chroniącym przed wpływem czynników atmosferycznych. W drzwiach otwory okienne zabezpieczone były płytą wiórową. Wewnętrzne pomieszczenia dworu pozostawały zniszczone i zaśmiecone – płyty odpadającej farby z tynkiem (lamperie). Stolarka okienna i drzwiowa była wypaczona, nieszczelna, z łuszczącą się farbą.

- W wyniku oględzin **zespołu dworskiego w Dydni** stwierdzono znaczny stopień zniszczenia obiektów tego zespołu. Elewacja na całym obwodzie budynku dworu była zniszczona – występowały ubytki gzymsu oraz liczne ubytki w tynku zewnętrznym. Otwory okienne zabezpieczone były szybami lub folią, za wyjątkiem okien w fasadzie usytuowanej po stronie fasady budynku. Posadzki oraz ściany pomieszczeń wewnętrznych dworu były zawilgocone i zagrzybione. W elewacji i cokole, na całym obwodzie budynku oficyny, występowały rozległe ubytki w tynku. Pokrycie dachu było zniszczone i nieszczelne. Na części południowo-zachodniej połaci dachu blacha była zdewastowana i fragmentami zerwana. W miejscach zerwania blachy zauważalne było zniszczenie więźby dachowej. Środkowa część północno-wschodniej połaci dachu zawaliła się do wnętrza budynku. Otwory okienne oficyny nie były zabezpieczone przed wpływem czynników atmosferycznych.
- W wyniku oględzin **zespołu dworskiego w Krzemiennej** stwierdzono ubytki tynku na fasadzie budynku oraz na portyku. W górnej części portyku, w miejscach ubytku tynku zauważalna była degradacja muru – wyplukane spoinowanie, ubytki w murze. Wokół całego budynku, przy podłożu, widoczne było zawilgocenie i zagrzybienie elewacji, powodujące odpadanie tynku. W dwóch oknach występowały ubytki przeszklenia. Pomieszczenia wewnętrzne budynku w znacznym stopniu były zniszczone i zdewastowane.
- Elewacja budynku **dworu w Stubnie** posiadała fragmentaryczne ubytki tynku. Wewnątrz w dolnych pomieszczeniach, na parterze, widoczne były zacieki na ścianach, przebarwienia w ciemnym kolorze, wskazujące na możliwe zagrzybienie. W co najmniej trzech pomieszczeniach widoczne były wyraźne wybrzuszenia parkietu, w tym przypadek wypadnięcia klepek parkietu w centralnej części pokoju. W pomieszczeniach na poddaszu, w świetle otworów okiennych po stronie wewnętrznej, stwierdzono przypadki zalegania śniegu na podłodze. W piwnicy na znacznej powierzchni widoczne były zacieki, w tym zalegająca woda na niektórych odcinkach korytarza piwnicznego oraz kałuże o dużej powierzchni w pomieszczeniach piwnicznych. Drzwi wejściowe zamykane są na kłódki, zaś niektóre okna piwnic zaopatrzone były w kraty. Budynek nie posiadał zainstalowanego systemu antywłamaniowego, nie był też wyposażony w zabezpieczenia przeciwpożarowe. Wewnątrz budynku oraz w jego otoczeniu, nie było żadnych urządzeń gaśniczych.
- **Zespół dworsko-parkowy w Hadlach Szklarskich** był wykorzystywany przez poprzedniego użytkownika jako obiekty rekreacyjno-wypoczynkowe, służące celom kolonijnym i wczasowym. Po przejęciu własności przez Gminę Jawornik Polski w 2007 r. (na wniosek Gminy) budynek dworu i recepcji (dawna oranżeria) zostały wyłączone z eksploatacji ze względu na zły stan techniczny obiektów i ich zawilgocenie. Jako obiekty hotelowe nadal wykorzystywana jest dawna kuźnia, stajnia oraz dworek modrzewiowy (dworek nie jest wpisany do rejestru zabytków). Budynek dworu jest wyłączony z użytkowania. Nastąpiła dalsza degradacja budynku poprzez zwiększenie zjawiska zawilgotnienia ścian i stropów, murszenie i odpadanie tynków, zwichrowanie i pofałdowanie powierzchni parkietów w pokojach pod wpływem postępującego zawilgocenia, zniszczona boazeria. Obecnie zabezpieczono budynek od góry poprzez remont dachu, wykonanie obróbek blacharskich, rynien oraz rur spustowych. Dokonano izolacji pionowej ścian przyziemia. Założony na przełomie XIX/XX wieku park dworski jest dobrze zachowany, występuje tu starodrzew pochodzący z XIX wieku o przewodzie lip, dębów i jesionów, wraz z ogólnym układem przestrzennym kompozycji roślinnych, sieci drogowej i dróg dojazdowych. Ogrodzenie zespołu dworsko-parkowego wymaga przeglądu i naprawy, gdyż w wielu miejscach jest pochylone i uszkodzone oraz wymaga konserwacji.
- Budynek **Dworu w Jaszczwi** użytkowany jest jako Dom Ludowy, Izba Regionalna oraz Biblioteka Publiczna, a oficyna nie jest użytkowana. Elewacja budynku dworu jest otynkowana, brak widocznych uszkodzeń, budynek jest w dobrym stanie technicznym i jest na bieżąco użytkowany. Jednokondygnacyjny budynek Oficyny nie jest użytkowany, budynek ogrodzono za pomocą biało-czerwonej taśmy, na zewnątrz budynku widoczne są odpadające tynki, brak ubytków w dachu. Drzwi wejściowe zostały zaplombowane. Okna pozostawały w dobrym stanie, budynek był zabezpieczony przed dostępem osób postronnych. Na budynku Dworu stwierdzono tabliczkę (przy wejściu głównym), informującą, iż budynek ten stanowi zabytek.
- W wyniku oględzin **dworu w Żeglcach** przeprowadzonych w dniu 8 marca 2013 r. ustalono, że budynek jest w złym stanie technicznym. Dach budynku kryty dachówką pozostawał nieszczelny, widoczne były zniekształcenia. W oknach brakowało szyb, a wewnątrz budynku stwierdzono odpadające tynki, częściowo naruszoną konstrukcję dachu, a także widoczne spalone elementy konstrukcji dachu. W związku z pożarem, który miał miejsce w czasie kontroli (w dniu 1 maja 2013 r.), w dniu 2 maja 2013 r. powtórnie przeprowadzono oględziny budynku dworu w Żeglcach. Ustalono, że stan techniczny budynku w wyniku pożaru uległ znacznemu pogorszeniu. Całkowitemu spaleniemu uległa więźba dachowa oraz drewniany strop na powierzchni całego budynku, a także część stolarki okiennej, a ponadto nadpaleniu uległy drzewa znajdujące się w bezpośrednim otoczeniu budynku. W związku z powyższym, w dniu 2 maja 2013 r. w trybie art. 51 ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli poinformowano Wójta Gminy Chorkówka o konieczności podjęcia działań mających na celu

uniemożliwienie dostępu do zniszczonego budynku osobom postronnym, w tym uczniom pobliskiej szkoły. W dniu 6 maja 2013 r. Urząd Gminy, poinformował kontrolera, iż wspólnie ze służbami Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyśle uzgodniono sposób zabezpieczenia obiektu poprzez ogrodzenie placu wokół zniszczonego budynku, usunięcie nadpalonych i spalonych elementów drewnianych, zabezpieczenie okien i drzwi przed dostępem osób postronnych oraz zabezpieczenie murów budynku poprzez nakrycie papą. W dniu 16 maja 2013 r. Wójt Gminy Chorkówka poinformował, iż obecnie wykonywane są zalecenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotyczące dworu w Żeglach. Budynek dworu został ogrodzony siatką, a także uporządkowano teren po zniszczeniach powstałych wskutek pożaru. W dniu 15 lipca 2013 r. Komendant Komisarjatu Policji w Dukli poinformował, iż Komisarjat Policji w Dukli przeprowadził dochodzenie w sprawie pożaru budynku po „starej szkole” w Żeglach, w wyniku którego ustalono, że pożar ten nastąpił najprawdopodobniej w wyniku umyślnego podpalenia, jednakże dochodzenie w sprawie umorzono w dniu 27 maja 2013 r. wobec niewykrycia sprawców.

- **Zespół dworsko-parkowy w Nowym Siole.** W wyniku oględzin obiektów w zespole dworsko-parkowym w Nowym Siole stwierdzono zły stan techniczny dworu. Dwór stanowi budynek murowany, parterowy z piętrową częścią środkową od strony wschodniej, podpiwniczony. Budynek był pokryty dachem tymczasowym, który w znacznej części uległ zawaleniu pozbawiając go zabezpieczenia przed opadami atmosferycznymi. Stan techniczny budynku był bardzo zły. Zachowały się pomieszczenia piwnic (do których wejście nie jest możliwe ze względu na zagrożenie bezpieczeństwa) oraz ściany parteru i piętra w części środkowej (bez stropu, okien, drzwi i instalacji). Ściany były zniszczone przez wilgoć. Znajdowały się na nich liczne i duże ubytki oraz pęknięcia. Zachowane elementy budynku, poprzez zalewanie wodą opadową ulegają dalszej degradacji. Budynek nie był zabezpieczony przed wstępem osób trzecich. Park otaczający budynek był uporządkowany.
- W obiekcie **dworu w Niwiskach** ma siedzibę Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteka w Niwiskach. Obiekt zabytkowy dworu jest wyremontowany i znajduje się w dobrym stanie technicznym. Dach na obiekcie jest kompletny i szczelny, rynny spustowe drożne, tynki kompletne, nie wykazujące oznak ubytków. Obiekt był zabezpieczony przed włamaniem i pożarem. Na froncie obiektu było umieszczone oznakowanie informujące o jego ochronie a także informacja o zrealizowaniu remontu budynku ze środków unijnych. Wszystkie drzwi w obiekcie były wyposażone w możliwość zamykania na klucz. Tablice umieszczone na zabytku, dotyczące przeznaczenia i użytkowania obiektu dworu (ośrodek kultury i biblioteka), były uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- **Dwór w Cieszacinie Wielkim.** W wyniku oględzin stwierdzono przecieki w dachu budynku dworu, elewacja budynku była zdewastowana, z widocznymi, dużymi ubytkami tynku i ozdobnych gzymsów. Na dużych powierzchniach ścian odsłonięte było lico muru. Budynek nie posiadał żadnych instalacji. Górny poziom był niedostępny w czasie oględzin, z uwagi na brakujące lub zdewastowane schody. Stwierdzono brak podłóg, brak stolarki drzwiowej, brak podestów i stopni w klatce schodowej, brak tynków wewnętrznych, częściowy brak stolarki okiennej, zdewastowane okna z powybijanymi szybami, brak zabezpieczenia przed czynnikami atmosferycznymi. Drzwi wejściowe zamykane były na kłódkę, zaś okna na dolnej kondygnacji zaopatrzone były w kraty. Otwory okienne na wyższej kondygnacji, z uwagi na zdegradowany stan stolarki okiennej, nie mają żadnych zamknięć i pozostają otwarte. Budynek dworu nie jest wyposażony w zabezpieczenia przeciwpożarowe.
- Przeprowadzone oględziny **zespołu dworskiego w Haczowie** wykazały, iż teren zespołu był częściowo ogrodzony, zabytkowa brama wjazdowa nie była używana. Dwukondygnacyjny budynek dworu z kamienia, cegły i pustaków był nieotynkowany. Otwory drzwiowe i okienne zabezpieczono przed wejściem osób niepowołanych. Na parterze znajdowały się cztery pomieszczenia, w których przechowywano krzesła, metalowe elementy składanej sceny oraz balustradę balkonu dworu. Strop był murowany, podłogi betonowe zaś ściany (za wyjątkiem jednego pomieszczenia) nieotynkowane. Na zewnątrz budynku (od strony północnej) leżały połamane kamienne elementy balkonu. Parterowy budynek oficyny (lamusa) był w dobrym stanie technicznym. Posiadał elewację pomalowaną na biało, drewniane okna oraz drzwi zamykane na kłódkę. Dach pokryto miedzianą blachą, z którego wodę odprowadzano rynnami. W dniu oględzin na jednej ze ścian (od strony zachodniej), wymalowano farbą, duży napis – graffiti. Otynkowana i pomalowana (na zewnątrz i wewnątrz) była także kaplica. Dolna część wewnętrznych ścian kaplicy nosiła ślady zawilgocenia (odpryski tynku i farby). Żadnego z zabytkowych budynków nie wyposażono w urządzenia p. pożarowe. Parterowy budynek oranżerii znajdował się w stanie ruiny. Brak dachu powodował, iż obiekt nie był zabezpieczony przed działaniem czynników atmosferycznych. Stwierdzono niszczenie górnych, ceglanych murów oranżerii. We wnętrzu oranżerii leżały kawałki cegieł i gruz, rosły także kępy traw oraz samosiejki krzewów i drzew. Brak było tablicy ostrzegawczej o niebezpieczeństwie grożącym podczas przebywania w budynku oranżerii. Kolejne oględziny wykazały, iż wnętrze oranżerii oczyszczono z drzew i krzewów, a przed budynkiem (od strony południowej) umieszczono tablicę ostrzegawczą o zakazie wstępu, gdyż budynek grozi zawaleniem.

- W wyniku oględzin **zespołu dworsko-parkowego w Jurowcach** stwierdzono, iż murowany, kryty dachówką budynek dworu był w złym stanie technicznym. Od strony południowej stwierdzono ubytki w pokryciu dachowym, na całej powierzchni dachu znajdowały się liczne szczeliny i pęknięcia powodujące przecieki i zalewanie budynku wodami opadowymi. Budynek posiadał stropy drewniane, ze znacznymi ubytkami, co przy zalewaniu wodami opadowymi z uszkodzonego dachu, może spowodować ich zerwanie. Wszystkie otwory okienne były uszkodzone i posiadały znaczne ubytki. Pomieszczenia wewnątrz budynku były zaniedbane, w części zdewastowane, posiadały liczne ubytki tynków wewnętrznych, stwierdzono również duże zawilgocenie ścian, sufitów i podłóg. Obiekt nie był wykorzystywany, pozostawał zamknięty. Budynek nie posiadał instalacji antywłamaniowej i przeciwpożarowej. Park od strony frontowej dworu (od strony południowej) utrzymany i zagospodarowany był w sposób zadowalający. Od strony zachodniej park pozostawał w znacznym stopniu zakrzaczony.
- **Zespół dworsko-parkowy w Falejówce** jest nieużytkowany i stanowi pustostan. Murowano–drewniany budynek dworu był kryty blachą i znajdował się w bardzo złym stanie technicznym. Od strony południowej stwierdzono ubytki w pokryciu dachowym, na całej powierzchni dachu liczne szczeliny i pęknięcia powodujące przecieki i zalewanie budynku wodami opadowymi. Wszystkie otwory zewnętrzne parteru (okna i drzwi) zostały zadeskowane przed dostępem osób nieupoważnionych, okna poddasza były uszkodzone i niezabezpieczone. Stwierdzono liczne ubytki w tynkach zewnętrznych budynku oraz uszkodzenia murów zewnętrznych. Z uwagi na bardzo zły stan obiektu – grożący zawaleniem, na budynku umieszczono tablice informacyjne o zakazie wstępu. Z powodu zagrożenia i utrudnienia dostępu do obiektu nie dokonano oględzin wewnątrz budynku. Budynek nie posiadał instalacji antywłamaniowej i przeciwpożarowej. Budynek dworu ogrodzony był siatką. Park dworski utrzymany był w dobrym stanie, nie występowały zakrzaczenia i zachwaszczenia. Na terenie parku zamieszczona została tablica informacyjna o zrealizowaniu rewaloryzacji zieleni i gospodarki drzewostanem przy udziale środków WFOŚiGW w Rzeszowie.
- **Zespół dworsko-parkowy w Pisarowcach** jest użytkowany. W budynku dworu znajduje się Szkoła Podstawowa w Pisarowcach, natomiast w budynku spichlerza znajdują się mieszkania komunalne. Budynek dworu był murowany, kryty blachą, pozostawał w dobrym stanie technicznym. Pomieszczenia szkolne były zadbane i przystosowane do zajęć dydaktycznych (sala gimnastyczna, klasy, szatnie itp.). Nie stwierdzono uszkodzeń pokrycia dachowego i murów. Stwierdzono ubytki tynków zewnętrznych od strony zachodniej w ok. 15%. Obiekt zabytkowego spichlerza obecnie wykorzystywany jest jako budynek mieszkalny – komunalny. Budynek znajdował się w dobrym stanie technicznym, nie stwierdzono uszkodzeń. Park utrzymany był w dobrym stanie nie występuje w nim zakrzaczenie i zachwaszczenie. Całość obiektu dworsko-parkowego ogrodzona jest siatką ogrodzeniową. Na budynku dworu, umieszczono tablicę informacyjną o ochronie prawnej obiektów. Na terenie parku zamieszczona została tablica informacyjna o zrealizowaniu rewaloryzacji zieleni i gospodarki drzewostanem przy udziale środków WFOŚiGW w Rzeszowie.

W kontroli ustalono, iż w przypadku wszystkich objętych kontrolą zabytków fakt objęcia ochroną prawną nie był ujawniony w księdze wieczystej nieruchomości, co było niezgodne z obowiązkiem określonym w art. 9 ust. 4 ustawy o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Jako przyczynę zaniechania tego obowiązku Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków w Przemyślu podawał fakt, iż obiekty były obejmowane ochroną konserwatorską, w czasie kiedy jeszcze nie było przepisu wymagającego ujawnienie ochrony w księdze wieczystej danej nieruchomości. Konserwator wyjaśniał również, iż wynika to także z niezgodności w synchronizacji działek oraz że czynności te będą podejmowane na bieżąco w ramach porządkowania rejestru zabytków.

W kontroli stwierdzono, iż jedynie w przypadku trzech zabytków, właściwy miejscowo starosta skorzystał w uprawnienia określonego w art. 12 ustawy o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* tj. z możliwości umieszczenia znaku informującego, iż zabytek podlega ochronie prawnej. Oznakowanie takie znajdowało się na budynkach zespołów dworskich w Niwiskach, Górze Ropczyckiej oraz Pisarowcach.

W przypadku dwóch obiektów, tj. budynków zespołów dworskich w Medyce i Izdebkach, stwierdzono, że na zabytkowych budynkach umieszczone były urządzenia lub tablice bez zgody konserwatora zabytków.

- Na budynku **dworu w Izdebkach** została umieszczona tablica informująca o funkcji budynku bez zgody konserwatora zabytków. Wójt Gminy wyjaśnił, iż ani Środowiskowy Dom Samopomocy, ani gmina Nozdrzec nie zwracała się o taką zgodę. Po otwarciu w 2004 r. Środowiskowego Domu Samopomocy na przedmiotowym budynku umieszczono tablicę jako tablicę informującą o funkcji budynku.
- Na dachu **oficyny dworskiej w Medyce** znajdowały się dwie nieczynne anteny telewizyjne, zainstalowane przed 2008 rokiem.

3.2.2. Uwzględnianie zabytków w zagospodarowaniu przestrzennym

W kontroli ustalono, iż 12 z 15 objętych kontrolą gmin wywiązywało się z obowiązku określonego w art. 19 ust. 1 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. obowiązku uwzględnienia w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ochrony zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia. Gmina Sanok zrealizowała ten obowiązek częściowo, ponieważ w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy wymienione zostały zabytki znajdujące się na terenie gminy (w tym objęte kontrolą zespoły dworsko-parkowe w Jurowcach, Pisarowcach i Falejówce), jednak nie określono rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu.

- W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego **Gminy Medyka** opracowanego w 2002 r., w części pn. Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego i Polityka Przestrzenna Gminy Medyka zapisano m.in., iż na obszarze Gminy Medyka występują obiekty architektury i budownictwa, parki, cmentarze i stanowiska archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków oraz ujęte w wykazie obiektów zabytkowych. Celem zapewnienia właściwej ochrony istniejącym na obszarze Gminy Medyka zabytkom, wskazano strefy tej ochrony, w zależności od rangi i rodzaju obiektu zabytkowego. W strefie „A” ujęto m.in. zespół dworski z parkiem krajobrazowym. W Studium zapisano, iż strefy powyższe należy uwzględniać na każdym etapie zagospodarowania przestrzennego terenów obejmujących obiekty zabytkowe, oraz terenów z nimi sąsiadujących, a w szczególności na etapie opracowania dla nich miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w oparciu o wnioski, opinie i wcześniejsze decyzje państwowej służby ochrony zabytków.
- Dla obszaru **Gminy Dydnia** nie zostało sporządzone – obowiązujące w okresie objętym kontrolą – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Wyrokiem z dnia 25 stycznia 2005 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny stwierdził o niezgodności z prawem uchwały Rady Gminy z dnia 14 stycznia 2004 r. w sprawie przyjęcia Studium. Skarga kasacyjna została oddalona przez Naczelny Sąd Administracyjny w dniu 23 maja 2006 r. W dniu 11 października 2007 r. Rada Gminy podjęła uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia nowego Studium. Do dnia zakończenia kontroli, Studium nie uzyskało wszystkich wymaganych uzgodnień, m.in. z uwagi na negatywne opinie dotyczące projektu Studium wydane przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Rzeszowie.
- W przyjętym przez **Radę Miejską w Cieszanowie** Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Cieszanów uwzględniono ochronę zabytków i ich otoczenie, stosownie do wymagań określonych w art. 18 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie ze Studium Zespół dworsko-parkowy w Nowym Siole został ujęty w strefie A – ścisłej ochrony konserwatorskiej, na terenie której istnieje obowiązek zachowania istniejących obiektów, ich rewaloryzacji, a wszelkie zmiany wprowadzane w układzie przestrzennym w zakresie zabudowy i komunikacji muszą być obowiązkowo uzgadniane i zatwierdzane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego **Gminy Niwiska** przyjętego uchwałą Rady Gminy z dnia 30 listopada 2000 r. W Studium uwzględniono funkcjonowanie tzw. Strefy A, w której w podstrefie A-1 objęto obszar historycznego założenia, na którym od końca XVIII wieku funkcjonowało założenie dworsko-parkowe Hupków w Niwiskach oraz ogród i folwark. Przyjęto, że na obszarach tej strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej podlegają wszystkie obiekty zabytkowe oraz starodrzew. W Studium uwzględniono także warunek, że wszelkie działania inwestycyjne i modernizacyjne na terenie tej strefy już na etapie projektowania muszą być uzgodnione z Państwową Służbą Ochrony Zabytków. Przyjęto w dokumencie warunek, że charakter i forma nowego budownictwa powinny nawiązywać w kształcie bryły i w detalach do budownictwa historycznego, zachowanego na tym terenie.

- Ochronę zabytku i jego otoczenia uwzględniono w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania **Gminy Jawornik Polski** z dnia 30 grudnia 2002 r. W części II Studium – „Kierunki rozwoju i polityka przestrzenna”, w rozdziale dotyczącym kierunków ochrony wartości kulturowych, wyszczególniono wszystkie obiekty zabytkowe zespołu dworsko-parkowego w Hadlach Szklarskich i wszystkie rodzaje zalecanych przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków działań, niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytku, zapewnienia mu ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywrócenia zabytku do jak najlepszego stanu. W Studium ustalono istniejące strefy ochrony zabytku i potwierdzono ich utrzymanie. Zasięgi przestrzenne stref ochrony zabytku wyszczególniono w załączniku graficznym do Studium. Strefa „A” jest strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej historycznej struktury przestrzennej. Działalność w tej strefie powinna zmierzać do przeprowadzenia rewaloryzacji zachowanych elementów, uczytelnienia i rekonstrukcji elementów zniekształconych, prawidłowego uzupełnienia struktury i usunięcia elementów dysharmonizujących. Zespół dworsko-parkowy w Hadlach Szklarskich, zgodnie z celami określonymi w Studium, jest przewidziany do wykorzystania jako obiekty rekreacyjno-wypoczynkowe dla celów rozwoju turystyki stosowanej i agroturystyki, z uwzględnieniem opieki nad zabytkiem.
- W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego **Gminy Miasto Stalowa Wola** uchwalonego w dniu 21 stycznia 2005 r. uwzględniono ochronę zespołu dworsko-parkowego w Charzewicach, w obrębie którego dopuszczono – w ramach istniejącej zabudowy historycznej – przeznaczenie pod usługi nieuciążliwe, jak hotelarstwo, gastronomia, turystyka lub organizacja szkoleń, konferencji itp. Zabytkowy zespół w Charzewicach znalazł się w strefie ochrony konserwatorskiej A-ochrona rezerwatowa z pełną ochroną treści historycznych form (np. linii zabudowy, stopnia skupienia), substancji (np. zabudowy) i funkcji (np. uprawowe, handlowe). Zespół dworski w Charzewicach położony jest w obszarze dla którego obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego z dnia 28 lipca 2006 r. W miejscowym planie uwzględniono ochronę zabytków i ich otoczenia tj. w § 6 dotyczącym zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej wyznaczono strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej w zasięgu oznaczonym na rysunku planu, obejmującą pozostałości zespołu pałacowego Lubomirskich oraz park krajobrazowy z zachowanymi elementami kompozycji i starodrzewiem, oraz na terenie strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” wprowadzono zakaz lokalizacji nowej zabudowy z dopuszczeniem odbudowy zniszczonych obiektów zabytkowych do uzyskania ich formy pierwotnej. Sposób zagospodarowania i warunki zabudowy określono w ustaleniach szczegółowych dla terenów ZP (§17) i U (§12). Projekt miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla Charzewice II oraz zmiana planu był uzgodniony z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Tarnobrzegu.
- W okresie objętym kontrolą, dla działki numer 342 położonej w miejscowości Żeglce, na której znajdują się ruiny dworu w Żeglcach, Wójt **Gminy Chorkówka** wydał dwie decyzje w przedmiocie ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego. Jak wyjaśnił Wójt Gminy, „inwestycje te dotyczyły wykonania sieci wodociągowej z przyłączami oraz przebudowy sieci gazowej średniego ciśnienia i miały na celu wykonanie przyłącza do budynku nowej szkoły i w żaden sposób nie kolidowały z położonym na działce numer 342 w Żeglcach obiektem zabytkowym”. Decyzje te nie zostały uzgodnione w wojewódzkim konserwatorze zabytków, co naruszało przepisy art. 19 ust. 1a oraz art. 36 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wójt Gminy Chorkówka wyjaśnił, iż „na terenie działki nr 342 w Żeglcach znajdują się także (prócz ruin dworu) obiekty Szkoły Podstawowej w Żeglcach i realizacja przedmiotowej inwestycji miała na celu dostarczenie odpowiedniej ilości i jakości wody na potrzeby tej placówki, dotychczasowe źródło wody w postaci studni nie zapewniało ani wystarczającej ilości wody, ani też jej odpowiedniej jakości. Przebieg inwestycji na działce 342 w Żeglcach został zaprojektowany wzdłuż granic działki, w znacznej odległości od obiektu dworu, w żaden sposób nie naruszający jego zabytkowego charakteru. Rury wodociągowe zostały ułożone w ziemi, a teren przywrócony do stanu pierwotnego sprzed inwestycji, realizacja inwestycji nie spowodowała także żadnej wycinki drzew czy krzewów. Jedynym elementem nadziemnym przedmiotowej sieci wodociągowej w obrębie działki nr 342 jest hydrant przeciwpożarowy usytuowany przy drodze powiatowej (przed budynkiem szkoły) i służący do ochrony pożarowej zlokalizowanych w tym terenie obiektów, w tym zabytkowego dworu”.

3.2.3. Program opieki nad zabytkami oraz prowadzenie gminnej ewidencji zabytków

Tylko trzy z 15 gmin zrealizowały obowiązek określony w art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami tj. sporządziły gminny program opieki nad zabytkami. Były to gminy Pawłosiów, Dzikowiec oraz Niwiska. Dwie gminy (Charzewice oraz Izdebki) zrealizowały ten obowiązek częściowo, ponieważ podjęły działania aby program taki został przyjęty, jednak finalnie programy te nie zostały zatwierdzone. Spośród gmin, które sporządziły ww. program, jedynie Wójt Gminy Niwiska sporządził sprawozdanie z realizacji programu.

- Wójt **Gminy Medyka** nie sporządził czteroletnich, gminnych programów opieki nad zabytkami, co wyjaśnił faktem, iż Gmina nie zatrudnia osoby, która legitymowałaby się kwalifikacjami w tym zakresie, natomiast w budżecie gminy nie były przeznaczane środki na zlecenie takiego opracowania. Jak wyjaśnił Wójt Gminy Medyka, z tych samych powodów w Gminie tej nie była prowadzona ewidencja zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu Gminy.
- Wójt **Gminy Dydnia** nie sporządził gminnego programu opieki nad zabytkami, co wyjaśnił faktem, iż prace związane z opracowaniem tego programu zostały przesunięte na rok 2013, zaś ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie określa maksymalnego terminu realizacji złożonej procedury związanej z opracowaniem i uchwaleniem przedmiotowego programu.
- Burmistrz **Cieszanowa** nie sporządził gminnego programu opieki nad zabytkami, zaś z wyjaśnień złożonych przez Burmistrza wynika, że główną przyczyną opóźnień w sporządzeniu programu opieki nad zabytkami był brak środków finansowych na opracowanie programu oraz brak środków na odbudowę i remonty zabytków, do których Gmina będzie zobowiązana po przyjęciu przedmiotowego dokumentu przez Radę Miejską.
- Rada **Gminy Nozdrzec** przyjęła Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Nozdrzec na lata 2012–2015, w dniu 20 września 2012 r. Do tego czasu Gmina nie posiadała gminnego programu nad zabytkami. Wójt Gminy wyjaśnił, iż Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Nozdrzec został opracowany dopiero w 2012 r. z powodów finansowych. Odbudowa zniszczonych dróg w wyniku powodzi i nawałnych deszczów była dla gminy sprawą priorytetową. Rok 2012 był pierwszym bez klęsk żywiołowych.
- Wójt **Gminy Niwiska** sporządził „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Niwiska na lata 2008–2012”. Program przed przedłożeniem Radzie Gminy został skierowany do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, skąd otrzymał pozytywną opinię. Program został przyjęty uchwałą z dnia 29 marca 2010 r. Wójt Gminy Niwiska przedłożył Radzie Gminy na sesji w dniu 30 kwietnia 2012 r. sprawozdanie z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami, w formie prezentacji zatytułowanej „Rola samorządu terytorialnego w systemie opieki nad zabytkami na przykładzie Gminy Niwiska”.
- **Gmina Miasto Stalowa Wola** nie posiadała gminnego programu opieki nad zabytkami. Projekt takiego programu został sporządzony w 2010 r. jednak nie został on skierowany do zaopiniowania. Prezydent Stalowej Woli wyjaśnił, iż „program opieki nad zabytkami Gminy Stalowa Wola został sporządzony w 2010 r. lecz nie został skierowany do zaopiniowania przez konserwatora i przyjęty przez Radę Miasta ponieważ kolejni spadkobiercy występowali z roszczeniami o zwrot nieruchomości i nie wiadomo było jaki będzie stan prawny zabytku. W związku z powyższym nie były także sporządzane sprawozdania z realizacji gminnego programu. Obecnie program jest na etapie aktualizacji.”
- **Gmina Haczów** nie dysponowała gminną ewidencją zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy. Wójt Gminy wyjaśnił, iż „jest to pracochłonne, gdyż w wykazie zabytków nieruchomych Gminy znajduje się bardzo dużo obiektów, które należy zweryfikować, co wymaga specjalistycznej wiedzy w tym zakresie”.
- **Gmina Sanok** nie posiadała gminnego programu opieki nad zabytkami. Wójt Gminy Sanok wyjaśniła, że „gminny program opieki nad zabytkami nie został opracowany, gdyż jego opracowanie wymaga doprecyzowania i aktualizacji wielu dokumentów będących w zasobach gminy np. aktualizacji kart gminnej ewidencji zabytków, aktualizacji obszaru objętego ochroną konserwatorską. W latach budżetowych 2013 i 2014 Gmina zamierza zaktualizować powyższe dokumenty a w konsekwencji opracować gminny program opieki nad zabytkami”.

3.2.4. Obiekty nie zabytkowe w otoczeniu zabytku

W kontroli ustalono, iż w przypadku sześciu objętych kontrolą zabytków (zespoły dworskie w Medyce, Dydni, Górze Ropczyckiej, Haczowie, Hadlach Szklarskich oraz Żeglach) stwierdzono, że na terenie objętym ochroną konserwatorską zlokalizowane są obiekty nie mające charakteru zabytkowego. W kontroli stwierdzono, iż gminy nie posiadały zgody konserwatora zabytków na powstanie tych obiektów.

- Na terenie **zespołu dworsko-parkowego w Medyce** znajdowały się dwa niezabytkowe budynki, tj. budynek byłego przedszkola oraz budynek gospodarczy – podobnie jak dwór – nie użytkowane. W granicach zespołu znajdowała się także przepompownia ścieków. Urząd Gminy nie posiadał pozwoleń konserwatora na powstanie ww. obiektów, ponieważ – jak wyjaśniono – zostały one wzniesione kilkadziesiąt lat temu.

- W otoczeniu **dworu w Izdebkach**, na terenie parku znajduje się garaż – budynek murowany kryty papą. Wójt Gminy wyjaśnił iż, przedmiotowy budynek jest pozostałością po poprzednim właścicielu, którym był Ośrodek Zdrowia w Izdebkach. Najprawdopodobniej został on wybudowany bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i służył jako garaż zamieszkującemu tam lekarzowi. Gmina Nozdrzec nie posiada żadnych dokumentów dotyczących tego garażu, dokumentacji budowlanej ani konserwatorskiej.
- Na terenie **zespołu dworskiego w Górze Ropczyckiej**, pomiędzy oficyną I i oficyną II wybudowany został przez byłego PGR w Górze Ropczyckiej mały blok mieszkalny (4 mieszkania). Urząd nie dysponuje dokumentacją dotyczącą tej budowy.
- Na obszarze **zespołu dworsko-parkowego w Dydni** znajdowały się budynki GS, powstałe w latach wcześniejszych. Dwanaście spośród nich zostało wybudowanych przed datą wpisania zespołu do rejestru zabytków, tj. przed 1974 r. Budynek biurowo-handlowy GS wybudowany został w latach 1983–1985. Wojewódzki Konserwator Zabytków wyjaśnił, iż w dokumentach dotyczących zespołu w Dydni brak jest kopii decyzji czy jakiegokolwiek innego dokumentu uzgadniającego prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zespołu, od czasu wpisu tego obiektu do rejestru zabytków w 1974 roku.
- W otoczeniu **zespołu dworsko-parkowego w Hadlach Szklarskich** znajdują się obiekty towarzyszące infrastruktury technicznej (budynek agregatorowni, budynek stacji uzdatniania wody, budynek sauny i przebieralni, budynek stołówki, garaż, basen kąpielowy odkryty, oczyszczalnia ścieków, ujęcie wody pitnej, ujęcie wody do basenu), wzniesione przed przejęciem zabytku przez Gminę. Gmina nie posiada żadnej dokumentacji dotyczącej pozwoleń konserwatora zabytków na powstanie tych obiektów, ponieważ dokumentacja obiektów nie została przekazana przez poprzedniego użytkownika, tj. Komendę Wojewódzką Policji w Rzeszowie ani przez MSWiA.
- W otoczeniu **dworu i oranżerii w Haczowie** w 1970 r. wybudowano budynek ośrodka zdrowia, natomiast w 1976 r. (obok kaplicy) – budynek Gminnego Ośrodka Kultury i Wypoczynku. W dokumentacji Gminy, brak jest pozwoleń Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na powstanie tych obiektów. Dokumentów takich nie posiadała również Delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krośnie.

3.2.5. Wykonywanie zaleceń i nakazów konserwatorskich oraz prowadzenie prac i robót przy objętych kontrolą zabytkach nieruchomych

Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła, iż spośród 18 objętych kontrolą zabytków, w stosunku do 14 konserwator zabytków wydał zalecenia lub nakazy w trybie nadzoru konserwatorskiego. Nakazy i zalecenia wykonano jedynie w przypadku pięciu zabytków (zespoły dworskie w Krzemiennej, Dzikowcu, Górze Ropczyckiej, Niwiskach oraz Jaszczwi). W przypadku siedmiu zabytków nakazy i zalecenia wykonano częściowo (zespoły dworskie w Medyce, Dydni, Jurowcach, Falejówce, Haczowie, Hadlach Szklarskich oraz Stubnie). Prace restauratorskie, konserwatorskie lub roboty budowlane prowadzono w sumie przy 11 zabytkach nieruchomych (zespołach dworskich w Medyce, Krzemiennej, Dydni, Pisarowcach, Falejówce, Hadlach Szklarskich, Niwiskach, Izdebkach, Jaszczwi, Charzewicach oraz Stubnie). Zrealizowane prace i roboty zostały wykonane zgodnie z pozwoleniami konserwatora zabytków, zaś prace zlecane były zgodnie z przepisami regulującymi udzielanie zamówień publicznych.

- Oględziny **zespołu dworsko-parkowego w Medyce** wykazały, iż zalecenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu z listopada 2012 r. – w zakresie prac zabezpieczających przy budynku oficyny dworskiej – nie zostały wykonane. Gmina nie rozpoczęła również procedur związanych z wykonaniem programu i projektu prac remontowych przy murze w parku dworskim. Powyższą nieprawidłowość Wójt Gminy Medyka wyjaśnił niesprzyjającymi warunkami atmosferycznymi oraz brakiem środków finansowych. Podał, iż „w najbliższym czasie zostaną podjęte działania w celu uzupełnienia wybitych szyb oraz uzupełnienia pozrywanych rur spustowych rynien. Z uwagi na charakter i usytuowanie obiektu, ubytki w oknach zostaną zabezpieczone w sposób podobny do pozostałych okien, tj. nabita zostanie blacha lub deski. Wykonanie programu i projektu prac remontowych przy murze (w parku) budzi ze strony Gminy Medyka wątpliwości, co do celowości odtworzenia muru, a przede wszystkim brak środków na ten cel uniemożliwia realizację tego przedsięwzięcia”.
- W 2002 r. zalecenia konserwatorskie odnośnie **spichlerza w Izdebkach** otrzymał Syndyk Masy Upadłościowej GS „SCH”, który odwołał się od decyzji nakazującej „wykonania w trybie natychmiastowym prac zabezpieczających oraz budowlano konserwatorskich w obiekcie rejestrowym spichlerza dworskiego w Izdebkach”. Organ

odwoławczy stwierdził, iż zaskarżona decyzja zawierała szereg uchybień formalno-prawnych i przekazał sprawę do ponownego rozpatrzenia przez organ I instancji. W 2003 r., po otrzymaniu obiektu spichlerza wraz z działką przez Urząd Gminy w Nozdrzcu, wykonano „Koncepcję odbudowy zabytkowego spichlerza dworskiego w Izdebkach”, w której w opisie zakresu prac budowlano-remontowych zapisano „obiekt w stanie kompletnej ruiny z walącymi się elementami konstrukcyjnymi, zawalony dach, stropy, i rozsypujące się ściany, zagrzybiony. Wymaga odtworzenia prawie od podstaw, z zachowaniem jedynie śladowych elementów konstrukcyjnych. Do wykonania nowego stanu budynku (nowe ściany, dach, stropy) kwalifikuje się 90% elementów konstrukcji”. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Krośnie przeprowadził w 2010 r. kontrolę konserwatorską obejmującą przegląd stanu zachowania obiektu zabytkowego. Zlecono wykonanie czynności zabezpieczających i podjęcie działań przy budynku spichlerza i jego otoczeniu. Powyższe prace i działania należało wykonać do dnia 31 października 2010 r. Wójt Gminy Nozdrzec w piśmie z dnia 22 lipca 2010 r. poinformował Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Krośnie, iż podjęcie jakichkolwiek działań związanych z pracami remontowymi ze względów finansowych nie jest możliwe. WUKZ w Przemyślu, Delegatura w Krośnie przeprowadził kontrolę konserwatorską 1 lutego 2013 r. W zleceniach pokontrolnych z dnia 6 marca 2013 r. stwierdzono, że stan budynku nie uległ znaczącym zmianom. Część zaleceń z czerwca 2010 r. zostało wykonanych (zabezpieczenie i wygrodzenie terenu, umieszczenie tablic ostrzegawczych), a część związana z oceną (ekspertyzą) występujących w budynku spichlerza zagrożeń, uzyskaniem pozwolenia konserwatorskiego na przeprowadzenie określonych w ekspertyzie prac zabezpieczających lub remontowych oraz niezwłoczne ich wykonanie – nie zostały wykonane. W piśmie z 6 marca 2013 Wojewódzki Konserwator Zabytków stwierdził, iż „ze względu na wartość zabytkową obiektu oraz wysoki poziom zagrożenia wynikającego ze złego stanu technicznego, podjęcie prac remontowych przez właściciela może być wsparte dotacją ze środków Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w wysokości 100% koniecznych nakładów”. W związku z tym, Konserwator zobowiązał Urząd Gminy do wykonania ekspertyzy konstrukcyjnej zachowania obiektu, wykonania projektu budowlanego budynku spichlerza, oraz złożenie wniosków o wydanie pozwoleń na wykonanie prac remontowych i konserwatorskich.

- Po przeprowadzeniu w 2011 r. inspekcji stanu zachowania **zespołu parkowo-dworskiego i folwarcznego w Starym Dzikowcu**, Wojewódzki Konserwator Zabytków zalecił wykonanie doraźnych prac zabezpieczających przed nadchodzącym okresem jesienno-zimowym w budynku dworu i oficynie. Należało udrożnić rynny i rury spustowe, zabezpieczyć uszkodzony drewniany strop w ganku, oczyścić schody zewnętrzne z liści i samosiejek oraz cokół wokół całego budynku pałacu, a w dawnej oficynie – uzupełnić ubytki w pokryciu dachowym, udrożnić rynny i rury spustowe oraz usunąć rosnące przy cokole budynku liczne samosiejki. Wójt Gminy Dzikowiec poinformował WUOZ o zrealizowaniu doraźnych prac, których wartość wyniosła 500 zł brutto.
- W latach 2009–2012, Wojewódzki Konserwator Zabytków przeprowadził trzy kontrole **zespołu dworskiego w Dydni** oraz trzy kontrole **zespołu dworskiego w Krzemiennej** (oba zespoły należące do Gminy Dydnia). W wyniku kontroli zespołu dworskiego w Dydni konserwator wydał decyzję nakazującą Wójtowi Gminy wykonanie prac zabezpieczających przy budynkach dworu i oficyny w Dydni, a po przeprowadzeniu pozostałych ww. kontroli, konserwator wydawał zalecenia pokontrolne. Gmina nie realizowała wszystkich prac wyszczególnionych w decyzji i zaleceniach pokontrolnych WKZ. Decyzją z dnia 27 lutego 2009 r. WKZ nakazał Wójtowi Gminy – w terminie do dnia 30 kwietnia 2009 r. – wykonanie następujących prac przy zabytkowych budynkach dworu i oficyny: uszczelnienie pokrycia dachowego (zabezpieczenie przed zalewaniem wnętrza wodami opadowymi), podstemplowanie stropów w miejscach zagrożonych zawaleniem, demontaż nie dających się umocować na dachu elementów blaszanego pokrycia oficyny, wykonanie rynien i rur spustowych na budynku dworu oraz odprowadzenie wód opadowych od budynku. W kontroli sprawdzającej – przeprowadzonej w dniu 23 listopada 2011 r. – WKZ stwierdził, że nie został wykonany pełny zakres prac zabezpieczających przy budynku dworu i oficyny, zawarty w ww. decyzji. WKZ ustalił, iż brak było rynien i rur spustowych na budynku dworu, oraz że nie wykonano uszczelnienia dachu oficyny od strony zachodniej, a cała konstrukcja dachu uległa destrukcji. W przekazanych do WKZ wyjaśnieniach, w sprawie niewykonania nakazu konserwatorskiego, Wójt Gminy Dydnia podał, iż „na budynku dworu zdemontowane zostały całkowicie rynny (co poprawić miało odprowadzenie wód opadowych), na budynku oficyny wykonano możliwe częściowe formy zabezpieczenia (na części dachu nałożono plandekę przy pomocy zwyżki samochodowej), drewniana, przegniła konstrukcja dachu oficyny nie pozwala na jego powtórne pokrycie a nawet tymczasowe zabezpieczenie, zaś ze względu na nieużytkowanie dworu nie występuje potrzeba stemplowania stropów. Wójt poinformował WKZ, że na budynkach dworu i oficyny zamontowano tablice ostrzegawcze „Uwaga strefa niebezpieczna”, „Nie wchodzić, grozi zawaleniem”. W kontroli przeprowadzonej w listopadzie 2011 r., pracownicy WUOZ stwierdzili także brak przeszklenia w otworach okiennych i drzwiach bocznych dworu oraz załamane belek i krokwi nad wejściem do spichlerza od strony zachodniej. W dniu grudnia 2011 r. wydane zostało zalecenie podstemplowania dachu grożącego zawaleniem nad wejściem

do budynku spichlerza oraz zabezpieczenia – przed okresem zimowym – otworów okiennych i drzwi w budynku dworu. W kontroli konserwatorskiej w sprawie realizacji ww. zaleceń – przeprowadzonej w październiku 2012 r. stwierdzono brak trwałości zabezpieczeń otworów okiennych i drzwiowych oraz zabezpieczenia dachu nad wejściem do spichlerza. Ponadto w budynku spichlerza stwierdzono pogłębienie destrukcji belek i krokwi nad wejściem, zalewanie wnętrza budynku wskutek nieszczelności pokrycia dachowego oraz niezabezpieczenia otworu kominowego. Pracownicy WUOZ stwierdzili pogorszenie stanu technicznego oficyny – zniszczenie przez warunki atmosferyczne wykonanego w 2010 r. częściowego zabezpieczenia dachu, pogłębienie degradacji połaci dachowej od strony zachodniej budynku oraz pogłębienie destrukcji korony muru. W dniu 23 października 2012 r., WKZ wydał zalecenie wykonania – przed okresem zimowym – zabezpieczenia otworów okiennych i drzwiowych w budynku dworu poprzez uzupełnienie szyb lub zabicie otworów deskami. W budynku spichlerza zalecił ponowne podstemplowanie dachu grożącego zawaleniem nad wejściem do budynku spichlerza, uszczelnienie przecieku w pokryciu dachowym oraz zabezpieczenie otworu kominowego. Termin wykonania tych prac wyznaczono na dzień 15 grudnia 2012 r. WKZ wydał także zalecenie wykonania – w terminie do 31 grudnia 2013 r. – prac zabezpieczających oficynę przed degradacją.

- Od 2007 r., tj. przejęcia przez Gminę Jawornik Polski **zespołu dworsko-parkowego w Hadlach Szklarskich**, pracownicy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu dokonali w trybie nadzoru konserwatorskiego trzech kontroli zabytku:
  - lustracji budynku dworu (maj 2012 r.), w związku z koniecznością podjęcia prac remontowo-konserwacyjnych przy budynku z powodu znacznego zawilgocenia ścian obwodowych oraz nieszczelności rynien i rur spustowych. Zalecono podjęcie prac remontowych, szczególnie w odniesieniu do izolacji pionowej partii fundamentowych, a także pokrycia dachu, rynien i rur spustowych. Zalecenia konserwatorskie zostały przez Gminę wykonane.
  - kontroli prowadzonych prac remontowo-konserwatorskich przy budynku dworu (październik 2012 r.) – zalecono wykonanie dodatkowych drenaży i izolacji ścian fundamentowych. Zalecenia konserwatorskie zostały przez Gminę wykonane.
  - lustracji budynku dworu i dworku modrzewiowego (luty 2013 r.). W związku z planowanym remontem stolarki okiennej zalecono zachowanie i zakonserwowanie stolarki okiennej w piwnicy i na parterze w kształcie prostokątów zakończonych u góry półkoliście, oczyszczenie zawiasów i klamek, pozostałą stolarkę dopuszczono do wymiany pod warunkiem zrekonstruowania formy pierwotnej, stwierdzono konieczność i zalecono oczyszczenie i pomalowanie impregnatem dworku modrzewiowego. Prac tych do dnia zakończenia kontroli nie podjęto z braku środków finansowych. Od przejęcia zabytku przez Gminę w 2007 r. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał cztery decyzje zezwalające na dokonanie określonych prac i zabezpieczeń obiektów, z których tylko część wykonano. Wójt Gminy wyjaśnił, „iż w związku z trudną sytuacją finansową Gminy, która wynika z wysokiego zadłużenia z lat poprzednich i kosztów z tym związanych w postaci odsetek, brak jest możliwości zaangażowania środków własnych w celu wykonania wszystkich zaleceń zawartych w decyzji konserwatora. Gmina czyni starania, aby w miarę możliwości finansowych i możliwości uzyskania wsparcia finansowego zewnętrznego, realizować wskazany zakres robót w decyzji konserwatora zabytków”.
- W styczniu 2013 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków przeprowadził kontrolę **dworu w Żęglach** (wcześniejsza miała miejsce w 2001 roku). W wyniku tej kontroli WKZ poinformował Gminę, iż winna ona albo uzyskać w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie skreślenie budynku z rejestru zabytków, a w konsekwencji dokonać jego rozbiórki, albo wykonać jego remont i wprowadzić funkcję użytkową.
- Obiekt zabytkowego **dworu w Niwiskach**, w okresie objętym kontrolą, był użytkowany przez Gminny Ośrodek Kultury i Bibliotekę w Niwiskach. W okresie objętym kontrolą nie stwierdzano powstania uszkodzeń, zniszczeń czy zagrożeń dla zabytku, a planowane remonty miały charakter zabezpieczający i renowacyjny. W okresie 2009–2012 i poprzedzającym Gmina Niwiska zgromadziła dokumentację zawierającą zalecenia konserwatorskie określające sposób korzystania z zabytku, a także zgodę na wykonanie prac konserwatorskich i ich zakres, w tym: ekspertyzę konstrukcyjno-mykologiczną stanu technicznego dworu w Niwiskach, zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwalającą na remont budynku dworu, zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwalającą na remont i przebudowę balustrady i schodów zewnętrznych dworu, decyzję Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwalającą na konserwację polichromii ściennej w czterech pomieszczeniach dworu (Gmina Niwiska wykonała konserwację sali „Pod Pawiami”, pozostałe trzy pomieszczenia planowane do odrestaurowania w 2013 r.), decyzję Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwalającą na konserwację mozaiki parkietowej w sali „Pod Pawiami”. We wszystkich wymienionych wyżej przypadkach remontów i konserwacji, odbiór końcowy poszczególnych inwestycji, remontów, prac konserwatorskich odbywał się pod nadzorem konserwatorskim. Nie stwierdzono by służby konserwatorskie zgłaszały zastrzeżenia. W okresie

objętym kontrolą prace konserwatorskie i remontowe przy zabytku były prowadzone w ramach następujących zadań: „Remont zabytkowego budynku dworku w Niwiskach – I etap”; „Remont budynku dworku w Niwiskach Etap II”; „Wykonanie prac budowlanych w budynku dworku w Niwiskach polegających na wykonaniu podbitki na podcieniu, budowie kanalizacji deszczowej wokół dworku, wykonaniu zewnętrznych parapetów okiennych i ich zamontowanie, wykonaniu sterczyn”, „Remont i przebudowa balustrady, schodów zewnętrznych oraz budowa tarasu zewnętrznego w zabytkowym dworku w Niwiskach na działce o nr ewidencyjnym gruntów 1060/4 w miejscowości Niwiska”, „Wykonanie prac konserwatorskich przy malowidłach ściennych i starych tynkach zachowanych w sali „Pod pawiami” w budynku dworu w Niwiskach”, „Wykonanie prac konserwatorskich przy mozaice parkietowej zachowanej w sali „Pod pawiami” w budynku dworu w Niwiskach”. Zakres wykonywanych prac był zgodny z pozwoleniem i opinią konserwatora oraz odpowiednio dokumentowany. Wszystkie wymienione prace zostały zaakceptowane przez służby konserwatorskie, co miało odzwierciedlenie we wpisach do dzienników budowy oraz w treści protokołów wykonawczo-odbiorczych wykonanych prac konserwatorskich. W okresie objętym kontrolą Wójt Gminy zlecał roboty budowlane w otoczeniu zabytku w ramach inwestycji pn.: „Budowa estrady zadaszanej na działce nr 1061 w miejscowości Niwiska”, co uzgodniono z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemysłu Delegatura w Rzeszowie oraz „Budowa parkingu wraz ze zjazdem z drogi powiatowej, odwodnieniem”, co również uzgodniono z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

- W okresie objętym kontrolą, pracownicy Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krośnie dwukrotnie kontrolowali **zespół dworski w Haczowie** w trybie nadzoru konserwatorskiego. W lipcu 2009 r. przeprowadzono kontrolę stanu budynku oranżerii. Stwierdzono, iż zabytek był opuszczony, nieużytkowany oraz nie posiadał stosownego zabezpieczenia przed działaniem czynników atmosferycznych. Na koronie murów oraz we wnętrzu oranżerii rosła trawa i samosiejki, co wg kontrolujących „wskazywało na sporadyczne jej koszenie” i „usuwanie bieżących zanieczyszczeń”. W zawiłym oktagonie zachodnim widoczne były znaczne pęknięcia w murze, a w północnej ścianie stwierdzono ubytki w dolnych partiach muru, które wymagały uzupełnienia. Stan pozostałych murów był zadowalający. W protokole stwierdzono, iż Gmina nie miała „żadnych planów co do oranżerii. Rozważana jest sprzedaż obiektu inwestorowi prywatnemu, jednak nie podejmuje się w tym kierunku żadnych działań”. W dniu 28 lipca 2009 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków zalecił na bieżąco utrzymywać porządek w obrębie oranżerii jak również polecił sporządzenie i przedłożenie do zaakceptowania programu prac zabezpieczających w zakresie wzmocnienia korony murów, zniwelowania istotnych spękań w elewacji zachodniej oraz uzupełnienia partii cegieł w północnej ścianie oranżerii. Wojewódzki Konserwator Zabytków zwrócił również uwagę na konieczność ustawienia tablicy informującej o realnym zagrożeniu dla osób odwiedzających budynek oranżerii. Drugą kontrolę konserwatorską „stanu zachowania” Zespołu przeprowadzono 13 grudnia 2012 r. W protokole m.in. podano, iż „budynek dworu jest nieużytkowany, a oranżeria znajduje się w stanie ruiny, gdyż od wielu lat nie podejmowano przy niej żadnych prac. Wewnątrz obiektu i wokół jego murów obwodowych wyrosły samosiewy dzięki zieleni (drzew i krzewów). Drzewostan parkowy jest w dobrym stanie, chociaż wiele drzew „posiada posusz w koronach”. Jeden z dębów o obwodzie pnia 240 cm jest zamierający (posiada ułamany wierzchołek i ok. 80% posuszu) i kwalifikuje się do usunięcia”. W zaleceniach pokontrolnych Wojewódzki Konserwator Zabytków wnosił o rozpoczęcie starań w celu znalezienia użytkownika lub odpowiedniej funkcji dla budynku dworu, co „pozwole w przyszłości podjąć przerwy remont i zaadaptować obiekt do nowej funkcji”, wykonanie prac zabezpieczających przy budynku oranżerii, polegających na usunięciu samosiewów, uzupełnieniu i ustabilizowaniu korony murów oraz wykonaniu zadaszania, które powstrzyma postępujący proces destrukcji budynku, opracowanie programu i wykonanie cięć sanitarnych oraz zabiegów pielęgnacyjnych przy wymagającym tego drzewostanie parkowym. Termin wykonania zaleceń ustalono na koniec grudnia 2013 r. W zaleceniach Wojewódzki Konserwator Zabytków zwrócił się również o przesłanie pisemnych wyjaśnień w sprawie stanu prawnego zespołu oraz zamiarów Gminy wobec tego zabytku. W odpowiedzi Wójt poinformował, iż Gmina jest zainteresowana poprawą stanu technicznego zespołu, jednak w budżecie na 2013 r. nie zaplanowano środków na prace konserwatorskie i remontowe, gdyż „środki finansowe, jakie posiada Gmina z trudem pokrywają niezbędne wydatki na realizację zadań własnych. Ze względu na trwające sprawy związane z prawidłowością nabycia zespołu przez Skarb Państwa nie wykonano natomiast żadnych remontów i prac konserwacyjnych oraz nie sporządzono gminnego programu zabezpieczającego oranżerię przed degradacją”. O stanie prawnym oraz planach Gminy wobec zespołu Wójt informował osobiście Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Gmina nie w pełni wywiązywała się z zaleceń pokontrolnych dotyczących bieżącego utrzymywania porządku w obrębie oranżerii, co potwierdziły oględziny Zespołu przeprowadzone w trakcie kontroli.
- W kontrolowanym okresie Wojewódzki Konserwator Zabytków wydawał zalecenia konserwatorskie **dla zespołów dworskich w Jurowcach i Falejówce**. Dla **zespołu dworskiego w Falejówce** konserwator nakazał m.in. demontaż rozluźnionych i groźących zawaleniem nastaw kominowych, zabezpieczenie budynku przed

zalewaniem wodami opadowymi, zabezpieczenie wnętrza obiektu przed dostępem osób nieuprawnionych, oczyszczenie otoczenia budynku z chwastów i krzewów. W 2011 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków, na podstawie przeprowadzonej kontroli stwierdził, iż nie wszystkie prace zostały wykonane i wezwał Wójta do opracowania programu zabezpieczenia i ratowania zabytkowego dworu. W 2013 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał kolejne zalecenie pokontrolne dotyczące dworu w Falejówce polegające m.in. na wykonaniu prac zabezpieczających przy dachu budynku, powstrzymujących proces jego destrukcji. Dla zespołu dworskiego w Jurowcach wydano w 2011 r. zalecenia pokontrolne zalecające m.in. dokonanie przeglądu i naprawy przecieków w pokryciu dachowym budynku oraz zabezpieczenie (przez podstemplowanie) uszkodzonego narożnika dworu. Na podstawie przeprowadzonych oględzin stwierdzono, że nie wykonano decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zalecających przeprowadzenie prac (robót) w następującym zakresie: W budynku dworu w Falejówce nie wykonano zabezpieczenia budynku przed zalewaniem wodami opadowymi (załatanie ubytków w pokryciu dachowym i w szczytach facjat, zamurowanie ubytków muru w elewacjach) – brak wykonania zaleceń stwierdzili także przedstawiciele WKZ wizytując realizację zaleceń. W budynku **dworu w Jurowcach** nie dokonano przeglądu i naprawy przecieków w pokryciu dachowym budynku. Wymienione budynki mają znaczne ubytki w pokryciu dachowym i są zalewane wodami opadowymi.

- W okresie objętym kontrolą, przy budynku **spichlerza dworskiego w Pisarowcach**, prowadzone były roboty budowlane polegające na zmianie pokrycia dachowego wraz z wymianą elementów konstrukcyjnych więźby dachowej na budynku mieszkalnym. Na wykonanie tych robót Urząd Gminy otrzymał pozwolenie od Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

3.2.6. Finansowanie prac przy zabytkach

Na prace i roboty przy objętych kontrolą zabytkach wydatkowano ogółem **2.322.926,58 zł**, z czego ponad połowa, tj. **1.216.383,96 zł** stanowiła środki własne gmin, zaś pozostała kwota stanowiła dofinansowanie: Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Samorządu Województwa Podkarpackiego, programów: Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2013 oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie.

Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła, iż wszystkie środki wydatkowano zgodnie z przeznaczeniem, a dotacje rozliczono zgodnie z przepisami.

- W okresie objętym kontrolą z budżetu Gminy Medyka na utrzymanie **zespołu dworsko-parkowego w Medyce** została wydatkowana kwota 192,2 tys. zł, w tym 42,3 tys. zł jako środki budżetu państwa w formie dotacji celowych oraz 149 tys. zł jako środki własne Gminy. W 2010 r. Gmina Medyka złożyła wniosek o dofinansowanie kwotą 4.537,1 tys. zł projektu „Kompleksowa odbudowa zespołu pałacowo-parkowego oraz urządzenie infrastruktury sportowo-rekreacyjnej i kulturalnej w Medyce w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2013”. W czasie kontroli NIK przedmiotowy wniosek – pozytywnie oceniony – znajdował się na piątej pozycji listy rezerwowej wniosków do realizacji. W kontroli ustalono, iż w 2012 r. Gmina Medyka uzyskała od Samorządu Województwa Podkarpackiego kwotę 164,1 tys. zł, jako dofinansowanie realizacji przedsięwzięcia „Renowacja zbiorników i cieków wodnych przy parku w Medyce”. Środki zostały wykorzystane i rozliczone zgodnie z zapisami zawartych umów.
- W okresie objętym kontrolą, prace zabezpieczające przy **zespole dworskim w Charzewicach** finansowane były z budżetu Gminy. Łączny koszt prac zabezpieczających wykonanych w tym okresie i udokumentowanych fakturami wynosił 402.325,83 zł brutto. Środki te wydatkowano na: remont ogrodzenia parku, projekt adaptacji pomieszczeń w budynku przy ul. Ogrodowej 124, wykonanie prac porządkowych obejmujących usunięcie obumarłych, uschniętych drzew i gałęzi krzewów i wykoszenie uschniętego podszytu oraz runa, rozbiórkę zniszczonego ogrodzenia od strony ul. Ogrodowej i jego odtworzenie, zatwierdzenie projektu odtworzenia ogrodzenia, wykonanie inwentaryzacji zieleni parkowej z wyszczególnieniem zabiegów pielęgnacyjnych i wytypowaniem drzew do wycinki, remont wjazdu od strony ul. Ogrodowej, konserwację zieleni – wycinkę 101 drzew, przebudowa dachu i zabezpieczenia konstrukcji budynku koniuszego, rozbiórka żelbetowego zbiornika przeciwpożarowego i hydroforni.
- W budżetach Gminy Dzikowiec na lata 2009–2012 na sfinansowanie prac związanych z utrzymaniem **zespołu parkowo-dworskiego i folwarcznego w Starym Dzikowcu** zaplanowano kwoty w wysokości: 14,5 tys. zł, 9 tys. zł, 11,5 tys. zł i 10 tys. zł, zaś wykonanie wyniosło odpowiednio: 14,3 tys. zł, 9 tys. zł, 10,8 tys. zł. W okresie

od 1980 r. do 31 sierpnia 2010 r. w budynku dworu i oficynie mieściło się Przedszkole Samorządowe. W tym czasie na podstawie umowy o pracę w wymiarze ½ etatu zatrudniony był konserwator, którego obowiązkiem było dbanie o cały obiekt. W 2013 r. na prace związane z renowacją Zespołu zaplanowano kwotę 100 tys. zł. W dniu 3.10.2011 r. Wójt zawarł umowę, której przedmiotem było przygotowanie z naniesieniem ewentualnych poprawek studium wykonalności dla projektu pt. „Zachowanie, pielęgnacja i ochrona zabytkowego parku w Dzikowcu wraz z pomnikami przyrody, jako cennych elementów lokalnych ekosystemów i krajobrazu”. Wartość umowy wyniosła 10.270,50 zł, wykonawcy za wykonanie przedmiotu umowy zapłacono ze środków własnych Gminy. W okresie objętym kontrolą – poza wykonaniem prac wynikających z zaleceń WKZ (o wartości 500 zł) oraz realizacją ww. umowy – nie prowadzono innych prac lub robót związanych z rewitalizacją zespołu.

- W okresie objętym kontrolą, przy **zespółach dworskich w Dydni i Krzemiennej**, finansowane były wyłącznie prace zabezpieczające. Prace te finansowane były z budżetu Gminy. Łączny koszt prac zabezpieczających wykonanych w tym okresie i udokumentowanych fakturami wynosił 5.594 zł, z czego: prac zabezpieczających przy zespole w Dydni – 3.519 zł, a przy zespole w Krzemiennej – 2.075 zł. Środki te wydatkowano na zabezpieczenie dachów, kominów, wykonanie obróbek blacharskich oraz zabezpieczenie otworów okiennych.
- Wykonanie zadania inwestycyjnego „Remont zabytkowego **dworu w Stubnie**” sfinansowane zostało z udziałem środków europejskich, przyznanych na podstawie umowy o przyznanie pomocy w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”, w zakresie operacji odpowiadających warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”, objętego PROW na lata 2007–2013, zawartej z Samorządem Województwa Podkarpackiego. W umowie postanowiono, że beneficjentowi (tj. Gminie Stubno) zostaje przyznana pomoc w wysokości 318.968 zł, jednak nie więcej niż 75% poniesionych kosztów kwalifikowanych operacji. Faktyczna wartość robót objętych dofinansowaniem wyniosła 425.290,76 zł, w tym udział środków europejskich wyniósł 318.968 zł., co stanowiło 75% poniesionych kosztów. Ponadto, w ramach prac konserwatorsko-remontowych wykonane zostały roboty dodatkowe, na łączną kwotę 20.446,18 zł, które Gmina sfinansowała ze środków własnych. Przyznana dotacja ze środków europejskich na remont zabytkowego dworu w Stubnie, w kwocie 318.968 zł, została wykorzystana zgodnie z przeznaczeniem, oraz prawidłowo i terminowo rozliczona.
- Gmina Jawornik Polski po przejęciu **zespołu dworsko-parkowego w Hadlach Szklarskich** prowadziła prace w budynku dworu polegające na remoncie i malowaniu pokrycia dachowego, remoncie i wymianie obróbek blacharskich, rynien i rur spustowych oraz izolacji pionowej ścian przyziemia. Źródłem finansowania prac, które zamknęły się w kwocie 59.793,35 zł, były środki własne Gminy (w kwocie 29.993,35 zł) i dotacja Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w wysokości 29.800 zł, tj. 49,84% wartości wykonanych robót. Uzyskana w 2012 r. przez Gminę od Podkarpackiego WKZ dotacja celowa w wysokości 29.800 zł została wykorzystana zgodnie z przeznaczeniem i rozliczona zgodnie z umową.
- W latach 2009–2012 na remont konstrukcji dachowej oraz remont instalacji gazowej i przyłącza wodociągowego przy budynku **dworu w Jaszczwi**, Gmina Jedlicze wydatkowała 104.559,91 zł. Cała kwota stanowiła środki własne Gminy.
- W roku 2009 ze środków własnych budżetu Gminy Niwiska wydatkowano kwotę 6.000 zł. (zwrot z RPO w 2010 r. na kwotę 5.100 zł.) na opracowanie studium modernizacji **dworku w Niwiskach** oraz 36.600 zł. na opracowanie projektu budowlanego. Zadanie to sfinansowane było w całości ze środków własnych Gminy. W 2010 roku poniesiono wydatki w wysokości 41.674 zł. na modernizację dworku w Niwiskach. Roboty budowlane zostały sfinansowane w całości ze środków własnych. Były to wydatki na wykonanie kosztorysu, mapy, koszty nadzoru inwestorskiego oraz wydatki na roboty budowlane. W 2010 roku realizowano projekt w ramach RPO „Remont budynku dworku w Niwiskach – etap II”. Wartość projektu to kwota 397.161 zł. – 2010 rok i 6.000 zł. – 2009 rok, ogólnie 403.161 zł. Finansowanie: 85% RPO – 342.687 zł i 15% Budżet Gminy – 60.474 zł., w tym: 900 zł. w 2009 roku. 6.100 zł w ramach wydatków niewygasających. W 2011 roku poniesiono wydatki w wysokości 169.619 zł., z tego: nadzór inwestorski 5.600 zł; przebudowa schodów, tarasu i balustrad 101.521 zł. + 6.100 zł (wydatki niewygasające); 46.398 zł. wykonanie prac konserwatorskich przy malowidłach ściennych i starych tynkach zachowanych w Sali „Pod pawiami” w budynku dworku w Niwiskach; 10.000 zł. – remont sceny (środki własne budżetu Gminy). Wymienione prace zostały sfinansowane odpowiednio ze źródeł: Samorządu Województwa Podkarpackiego – 20.000 zł; Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – 45.000 zł; refundacja z PROW w 2012 roku – 61.903 zł. W 2012 roku poniesiono wydatki w wysokości 61.623 zł., które zostały sfinansowane: w wysokości 30.000 zł. z dotacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (48,7%) i 31.623 zł. ze środków budżetu gminy (51,3%). W roku 2009 poniesiono wydatki w wysokości 239 618,48 zł brutto (z budżetu Gminy) w ramach „Remontu zabytkowego budynku dworku w Niwiskach – I etap”. W roku 2010 poniesiono wydatki na wartość projektu brutto: 403 161 zł, w tym 15% kwoty – pochodziło z budżetu Gminy Niwiska,

a 85% kwoty – 342 687 zł pochodziło z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2013 Oś Priorytetowa „Turystyka i kultura”. W 2010 r. poniesiono wydatki na wartość projektu brutto 33 942 zł (całość z budżetu Gminy Niwiska). W 2011 realizowano (z budżetu Gminy) wykonanie „projektu budowlanego remontu i przebudowy balustrady i schodów zewnętrznych zabytkowego dworu w Niwiskach usytuowanego na nieruchomości położonej w Niwiskach” na wartość 6 100 zł brutto. W 2011 r. wykonano „Remont i przebudowę balustrady, schodów zewnętrznych oraz budowa tarasu zewnętrznego w zabytkowym dworku w Niwiskach” na wartość 101 521 zł brutto. Prace zrealizowano zgodnie z umową o przyznanie pomocy: w ramach działania: „Odnowa i rozwój wsi” objętego PROW na lata 2007–2013. Kwota pomocy – 61 903 zł, wysokość dotacji z budżetu Województwa Podkarpackiego – 20 000 zł. Pozostała kwota stanowiła wkład własny Gminy Niwiska. W 2011 zrealizowano zadani pn. „Wykonanie prac konserwatorskich przy malowidłach ściennych i starych tynkach zachowanych w sali „Pod pawiami” w budynku dworu w Niwiskach” na wartość 46.398 zł. Wszystkie wymienione prace budowlane i konserwatorskie zostały zlecone w trybie zamówień publicznych – przetargu nieograniczonego, z zachowaniem ustawowych procedur. Rozliczenie dotacji udzielonej przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego z Regionalnego Programu Operacyjnego, przy kwocie wydatków kwalifikowanych objętych wnioskiem 394.761 zł i kwocie zatwierdzonej do wypłaty w ramach płatności końcowej 335.547 zł, zostało złożone przez Gminę Niwiska pismem z dnia 30 września 2010 r. Poprawność rozliczenia została potwierdzona przez Departament Wdrażania Projektów w Urzędzie Marszałkowskim w piśmie z dnia 29 listopada 2010 r. wraz z raportem z czynności kontrolnych i listą kontrolną do przedmiotowego raportu. Ogółem w latach 2009–2012 na prace przy zabytku **dworu w Niwiskach** wydatkowano 892.365,03 zł, w tym: 392.774 zł ze środków własnych Gminy, 75 000 zł z dotacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, 342.687 zł z dotacji w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego, 20.000 zł z dotacji Samorządu Województwa Podkarpackiego, 61.903 z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

- W latach 2009–2012 Gmina Haczów wydała 14,5 tys. zł własnych środków na utrzymanie porządku na terenie **zespołu dworskiego w Haczowie**, z tego 3,3 tys. zł w 2009 r., 3,6 tys. zł w 2010 r., 3,5 tys. zł w 2011 r. oraz 4,1 tys. zł w 2012 r. Na prace związane z koszeniem i wywozem trawy, usuwaniem połamanych gałęzi grabieniem i wywozem liści z parku krajobrazowego wydano łącznie 14,4 tys. zł, natomiast w 2012 r. na wymianę szyby w oficynie oraz wymianę uszkodzonych rynien – 0,1 tys. zł.
- Prowadzone przez Gminę Sanok roboty budowlane polegające na zmianie pokrycia dachowego wraz z wymianą elementów konstrukcyjnych więźby dachowej na **budynku mieszkalnym stanowiącym były spichlerz dworski w miejscowości Pisarowce** były finansowane z następujących środków: 71.009 zł – środki własne Gminy, 1.093 – środki WFOŚiGW, 1.561 – środki NFOŚiGW.
- Realizacja zadania pn. Rewaloryzacja zieleni i gospodarka drzewostanem **zespołu dworsko-parkowego w miejscowości Pisarowce** na kwotę: 11.298 zł została sfinansowana ze środków WFOŚiGW (7.909 zł) oraz ze środków własnych Gminy (3.389 zł). Na terenie parku umieszczono tablicę informacyjną o zrealizowaniu zadania przy udziale środków WFOŚiGW w Rzeszowie.
- Realizacja zadania „Rewaloryzacja zieleni i gospodarka drzewostanem **zespołu dworsko-parkowego w miejscowości Falejówka**” została sfinansowana ze środków WFOŚiGW (35.470 zł) oraz ze środków własnych Gminy (15.201 zł). Na terenie parku umieszczono tablicę informacyjną o zrealizowaniu zadania przy udziale środków WFOŚiGW w Rzeszowie.
- Oprócz wymienionych kosztów na realizację zadania pn. Rewaloryzacja zieleni i gospodarka drzewostanem **zespołu dworsko-parkowego w miejscowości Falejówka i Pisarowce**, Urząd Gminy Sanok wydatkował ze środków własnych 14.488 zł na opracowanie dokumentacji projektowej i kosztorysu oraz na usuwanie drzew.

3.2.7. Starania gmin o uzyskanie zewnętrznych środków finansowych oraz długofalowy plan zagospodarowania zabytków

W przypadku 11 na 18 objętych kontrolą zabytków stwierdzono, że gminy nie podejmowały wystarczających działań celem uzyskania środków finansowych na prace i roboty mające na celu zachowanie lub poprawę stanu zabytków stanowiących ich własność, pomimo iż stan zabytków uzasadniał podjęcie takich działań. W złożonych wyjaśnieniach, władze gmin tłumaczyły ten fakt albo niewiedzą o możliwości uzyskania 100% dofinansowania, brakiem środków nawet na opracowanie koncepcji rewitalizacji obiektu, trwającymi postępowaniami reprivatyzacyjnymi lub też pracami przy innych zabytkach w gminie. Wnioski składane do instytucji zewnętrznych o pozyskanie środków na prace przy zabytku albo były nierzetelne albo nie uzyskiwały wystarczającej dla udzielenia dotacji liczby punktów.

Jedynie w przypadku ośmiu zabytków nieruchomości gminy posiadały skonkretyzowany, długofalowy plan zagospodarowania zabytku. W pozostałych przypadkach gminy nie posiadały takiego planu lub plan ten był jedynie „zarysem ewentualnych rozwiązań”. Brak planu wyjaśniano bardzo złym stanem zabytku, a co za tym idzie nierealną możliwością uzyskania środków na prace przy zabytku, trwającymi postępowaniami reprivatyzacyjnymi lub trudnościami w znalezieniu nabywcy zabytku nieruchomości.

- W lutym 2012 r. **Gmina Medyka** złożyła w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego wniosek o dotację na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku. Prace objąć miały budowę parkingu ułatwiająca dostępność komunikacyjną zabytku. Wnioskowano o kwotę 14.379 zł. W kwietniu 2012 r. Urząd Marszałkowski poinformował Wójta Gminy, iż przedmiotowy wniosek nie spełniał wymogów formalnych, gdyż zgodnie z § 1 ust. 1 i 2 Zasad i kryteriów udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego, zakres prac wnioskowany do dofinansowania nie mieści się w katalogu prac możliwych do dofinansowania z budżetu Województwa Podkarpackiego.
- W 2011 r. **Gmina Medyka** podjęła – wspólnie z Przemyską Agencją Rozwoju Regionalnego oraz partnerem z Ukrainy – działania w celu pozyskania środków na realizację zadań w ramach projektu nr PBU/0668/11 Transgraniczna współpraca Województwa Podkarpackiego i Obwodu Lwowskiego – nowe ścieżki rozwoju turystyki, dalej: projekt, złożonego w drugim naborze wniosków, w Priorytecie 1, w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 2007–2013. Ogólnym celem projektu było stworzenie trwałych podstaw do zrównoważonego rozwoju regionu przygranicznego Województwa Podkarpackiego oraz Obwodu Lwowskiego i wzmocnienie atrakcyjności turystycznej tego obszaru w oparciu o transgraniczny produkt turystyczny budowany na planowanych inwestycjach, istniejących atrakcjach turystycznych, infrastrukturze turystycznej oraz wykwalifikowanych i przygotowanych kadrach obsługi ruchu turystycznego, w tym turystyki przystosowanej dla osób niepełnosprawnych. Gmina, jako Partner Projektu, w ramach Działania II Roboty budowlane – zobowiązała się do przebudowy i adaptacji zabytkowego budynku Oficyny Dworskiej na Centrum Kulturalno-Szkoleniowe, budynku b. przedszkola na potrzeby Punktu Informacji Turystycznej oraz budynku gospodarczego pod zaplecze administracyjno-gospodarcze dla ww. Centrum oraz Punktu Informacji Turystycznej. Łączna wartość projektu w części planowanej do realizacji przez Gminę Medyka wynosiła 1.546.038,25 euro, w tym 1.391.434,43 euro ze środków Unii Europejskiej. Wspólny Komitet Monitorujący, decyzją z dnia 14.11.2012 r. odrzucił wniosek z uwagi na zbyt małą liczbę punktów uzyskanych po ocenie merytorycznej. Projekt został oceniony na 49 punktów, na 100 możliwych. Minimalny próg umożliwiający uzyskanie dofinansowania wynosił 65 punktów.
- Rada **Gminy Medyka** w 2009 r. zatwierdziła Plan odnowy miejscowości Medyka na lata 2009–2015. W ramach ww. Planu przyjęte zostały w planie rzeczowym i finansowym Gminy Medyka do realizacji m.in. zadania polegające na wykonaniu prac renowacyjno-konserwatorskich w parku dworskim – urządzenie terenu pod wypoczynek, w ramach których zaplanowano wycinkę krzaków, chwastów, zabiegi agrotechniczne, przecinkę drzew, sianie trawy, nasadzenie innych drzewek, odmulenie stawu, wykarczowanie zarośli, budowę kładki, urządzenie ścieżek spacerowych, oraz prac renowacyjnych przy budynku oficyny dworskiej wraz z budynkami towarzyszącymi, na terenie miejscowości Medyka, w ramach których zaplanowano opracowanie dokumentacji technicznej, wymianę części pokrycia dachowego, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, wykonanie elewacji zewnętrznych, wymianę c.o., instalacji wodno-kanalizacyjnej, malowanie pomieszczeń, wymianę izolacji poziomych i pionowych, wymianę stropów. Gmina Medyka w dniu marca 2011 r., decyzją Starosty Przemyskiego, uzyskała zatwierdzenie projektu budowlanego oraz pozwolenie na budowę, dla realizacji inwestycji p.n. Przebudowa, remont i adaptacja oficyny dworskiej w Medyce, tzw. „Domu Gościnnego”. Według projektu architektoniczno-budowlanego, realizacja zamierzenia inwestycyjnego powinna służyć przystosowaniu budynku Oficyny dworskiej do pełnienia funkcji kulturalno-oświatowej, w tym na potrzeby Gminnego Ośrodka Kultury w Medyce.
- **Gmina Dydnia** nie posiada długofalowych planów odnośnie zagospodarowania obiektów zespołu dworskiego w Dydni oraz Krzemiennej, w sytuacji gdy nie dojdzie do skutku sprzedaż tych nieruchomości. W Strategii rozwoju Gminy Dydnia do roku 2020 założono odrestaurowanie tych obiektów, bez sprecyzowania sposobu ich zagospodarowania. Kierownik Referatu Inwestycji, Infrastruktury i Programów pomocowych Urzędu – z upoważnienia Wójta Gminy wyjaśnił, że „dalsze działania właściciela, zgodnie ze Strategią rozwoju gminy

do roku 2020 muszą być poprzedzone monitoringiem społecznym, wynikającym między innymi z przyjętego sposobu gromadzenia opinii i wniosków przekazywanych przez społeczeństwo, co będzie wyznacznikiem do dalszego kierunku działania w zakresie docelowego sposobu zagospodarowania omawianych obiektów. W przypadku nie dojścia do sprzedaży tych obiektów oraz po przypisaniu im stosownych funkcji wynikających z uchwał rady gminy i zabezpieczeniu odpowiednich środków finansowych w budżecie dla omawianych obiektów, mogą być prowadzone prace restauratorskie, w oparciu o wykonany projekt budowlany, uzgodniony z konserwatorem zabytków. Do czasu sprzedaży nieruchomości prowadzone będą jedynie prace zabezpieczające przed niszczeniem”.

- W latach 2009–2012 **Gmina Cieszanów** nie występowała z wnioskami o przyznanie środków w celu sfinansowania prac lub robót w ramach opieki nad zespołem dworsko-parkowym w Nowym Siole, w tym także o udzielenie dotacji w wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Burmistrz Miasta i Gminy Cieszanów wyjaśnił, iż „Urząd wielokrotnie w minionych latach podejmował starania o pozyskanie środków finansowych na odnowę i konserwację obiektów zabytkowych, jednak głównym priorytetem Gminy było zachowanie przed zniszczeniem najcenniejszych zabytków na naszym terenie odnoszących się przede wszystkim do wielokulturowości tych terenów. (...) Ze względu na rozmiar kosztów odbudowy dworku w Nowym Siole w poprzednich latach nie były składane wnioski o dofinansowanie, ponieważ Gminy nie stać byłoby nawet na wkład własny. Przejęty w 2002 r., w wyniku wówczas prowadzonej przez Agencję Własności Rolnych Skarbu Państwa polityki pozbywania się nieruchomości zabudowanych i zasiedlonych lokatorami, dworek już w tamtym czasie był w stanie ruiny. Koszty jego odbudowy zdecydowanie przekraczają możliwości budżetu Gminy. Prowadzone były prace, w miarę możliwości finansowych, przy tych zabytkach, które najpilniej tego wymagały. Ze względu na pilność innych przedsięwzięć bezpośrednio zaspokajających potrzeby życiowe mieszkańców Gminy, radni Gminy nie zajmowali pozytywnego stanowiska w tej kwestii na przestrzeni ostatnich lat. Z uwagi na wartość historyczną i artystyczną zabytku, przy ubieganiu się o dotacje trudno byłoby uzyskać dofinansowanie wyższe niż 50% nakładów koniecznych. W dniu 28 lutego 2013 r. Burmistrz złożył do Konserwatora Zabytków wniosek o przyznanie dotacji w kwocie 29.900 zł na wykonanie dokumentacji projektowo-technicznej mającej na celu przeprowadzenie prac remontowo konserwatorskich zmierzających do odrestaurowania objętego kontrolą zabytku. Pismem z dnia 11 kwietnia 2013 r. Konserwator Zabytków poinformował, że w 2013 r. dla Gminy Cieszanów została zarezerwowana kwota 20.000 zł na wykonanie dokumentacji projektowo-technicznej dla zespołu dworskiego w Nowym Siole. W odpowiedzi Urząd podał, że przewidywany koszt wykonania dokumentacji projektowo-technicznej dworu w Nowym Siole wyniesie 41.000 zł. Gmina Cieszanów nie posiada długofalowych planów odnośnie zagospodarowania zespołu dworsko-parkowego w Nowym Siole. W wyjaśnieniu Burmistrz Miasta i Gminy Cieszanów podał m. in., iż „zabytek jest wymieniony w dokumentach strategicznych i długofalowych stanowiących podstawową bazę informacyjną dla przygotowania i podejmowania zasadniczych decyzji prorozwojowych: w „Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Cieszanów na lata 2006–2020” oraz „Planie Rozwoju Gminy Cieszanów na lata 2004-2006 z perspektywą na lata 2007–2013” (działania mające na celu podniesienie funkcjonalności i estetyki zabytków, eksponowanie charakterystycznej architektury zabytków, wsparcie inwestorów podejmujących inicjatywy rewitalizacyjne). Gmina jest w trakcie opracowywania programu opieki nad zabytkami, który to powinien zawierać m. in. plan zagospodarowania ww. zabytku. Z uwagi na brak podmiotów gotowych zainwestować własne środki finansowe w renowację i rewitalizację zabytku, w taki sposób aby obiekt był ogólnie dostępny, Gmina chce podjąć we własnym zakresie próbę zagospodarowania zabytku z planowaną funkcją usługową.”
- W okresie objętym kontrolą **Urząd Gminy w Nozdrzu** złożył dwa wnioski o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowym spichlerzu w Izdebkach. Oba wnioski na kwoty po 300 tys. zł, zostały złożone w lutym 2011 r. do Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków pismem z 9 maja 2011 r. zwrócił się do Urzędu Gminy o uzupełnienie dokumentacji pod rygorem wycofania zarezerwowanej dotacji w wysokości 50 000 zł. 17 maja 2011 r. Wójt Gminy zwrócił się o przesunięcie terminu uzupełnienia wniosku ze względu na opracowywanie dokumentacji. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków pismem z 29 września 2011 r. odmówił udzielenia dotacji ze względu na przekroczenie terminu uzupełnienia braków formalnych oraz z uwagi na fakt, iż „remont więźby wraz z pokryciem oraz odbudowa ścian w części porteru i piętra wymagają dobrych warunków atmosferycznych, a okres jesienny nie sprzyja ich wykonaniu”. Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego odmówił dofinansowania ponieważ wniosek nie spełniał wymogów formalnych. Do wniosku nie dołączono kosztorysu prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku oraz pozwolenia właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac lub robót budowlanych. Wójt Gminy wyjaśnił, iż „Gmina Nozdrzec nie posiada długofalowego planu zagospodarowania spichlerza w Izdebkach. W przypadku możliwości pozyskania dotacji

- w kwocie pokrywającej koszty opracowania wymaganych dokumentacji (konserwatorskich i projektowych) i całkowitego remontu rozważana byłaby odbudowa spichlerza pod kątem funkcji kulturalnych”.
- W okresie objętym kontrolą **Gmina Stubno** dwukrotnie podejmowała starania o uzyskanie środków finansowych na roboty budowlane przy zabytku: w 2009 r. złożyła wniosek do Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich w ramach Programu Dziedzictwo Kulturowe Priorytet 1 Ochrona zabytków. W odpowiedzi na wniosek, Dyrektor Departamentu Ochrony Zabytków poinformował, że „podczas oceny dokonywanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wniosek otrzymał 51,5 punktów. Zgodnie z wymogami określonymi w regulaminie priorytetu, minimalna liczba punktów uprawniająca do ubiegania się o rekomendację Zespołu Sterującego wynosi 60. W związku z tym, wniosek Gminy został odrzucony”. Z kolei w odpowiedzi na wniosek o dotację z budżetu Województwa Podkarpackiego, Dyrektor Departamentu Edukacji i Kultury podał m.in., że: „wniosek nie został objęty dofinansowaniem, gdyż zaplanowana w budżecie Województwa kwota na ten cel okazała się niewystarczająca w stosunku do zgłoszonych potrzeb”. Wójt Gminy Stubno wyjaśnił, że „Gmina nie posiada długofalowego planu zagospodarowania zabytku, ponieważ opracowanie takie wymagałoby wydatkowania pieniędzy, których gminie brakuje”. W dokumencie „Koncepcja programowo-projektowa zagospodarowania zabytkowego zespołu dworskiego w Stubnie”, z marca 2009 r., podano, że główne zamierzenie funkcjonalno-przestrzenne dotyczy utworzenia na terenie zespołu dworsko-parkowego, centrum edukacji, kultury i sportu. Koncepcja programowa obejmowała m.in.: bibliotekę gminną, czytelnię ze stanowiskami komputerowymi, sale wykładowe, salę widowiskową, salę wystawową (poświęconą pamięci dworu i okolic Stubna), salę zajęć plastycznych, salę zajęć muzycznych i teatralnych, itp. Planowany remont, modernizacja i rewitalizacja istniejących elementów zagospodarowania ma na celu utworzenie zespołu, który w końcowym efekcie ma służyć i samodzielnie funkcjonować jako gminne centrum edukacyjno-kulturowo-rekreacyjne. Ustosunkowując się do przyszłych zamiarów Gminy, co do realizacji pełnego zakresu „Koncepcji...”, w tym zabiegów konserwatorskich, Wójt Gminy Stubno podał, że Gmina zamierza zrealizować zamierzenia określone w „Koncepcji...”, w miarę pozyskanych środków finansowych, najchętniej w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego lub innej formule”.
  - W latach 2009–2012 **Gmina Sędziszów Małopolski** nie występowała z wnioskami o przyznanie środków w celu sfinansowania prac lub robót w ramach opieki nad ww. zabytkami, w tym także o udzielenie dotacji w wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Burmistrz Sędziszowa Młp. wyjaśnił, iż „ze względu na bardzo zły stan techniczny budynków wchodzących w skład Zespołu dworsko-folwarcznego w Górze Ropczyckiej, a w szczególności Oficyny I (budynek bez dachu, z dużym ubytkiem ścian konstrukcyjnych, brakiem izolacji przeciwwilgociowej, itp.) i Oficyny II, koszty przeprowadzenia remontu kapitałnego przekraczają możliwości finansowe gminy. W roku 2004 koszty kapitałnego remontu Oficyny II i zagospodarowania terenu szacowano na kwotę 2.500.000 zł. W roku 2001 gmina skierowała do Wojewody Podkarpackiego wniosek o dofinansowanie remontu najważniejszych obiektów zespołu, tj. oficyn I i II, których koszt wg szacunku wynosił 125 000 zł. Zakres prac remontowych obejmował tylko doraźne prace związane z zabezpieczeniem obiektów. Gmina na ich wykonanie przeznaczyła kwotę 58 000 zł. Wobec nie przyznania wnioskowanych środków przez Wojewodę odstąpiono od zamiaru wykonania remontu ze względu na fakt, iż Gmina nie była w stanie przeprowadzić go bez wsparcia finansowego. (...) W latach 2009–2012 Gmina nie występowała o środki na prace remontowe przy zespole dworsko-folwarcznym w Górze Ropczyckiej. W tym jednak czasie została opracowana dokumentacja i przeprowadzono remont zabytkowego ratusza w Sędziszowie Młp. i terenu przyległego do ratusza.
  - Wójt **Gminy Pawłosiów** wyjaśnił, że Gmina nie ubiegała się o uzyskanie środków na dofinansowanie prac konserwatorskich przy dworku w Cieszacinie Wielkim, z uwagi „na niezakończone postępowanie dotyczące spraw własnościowych oraz braku koncepcji zagospodarowania nieruchomości”.
  - **Gmina Jedlicze** w latach 2009–2012 nie występowała do instytucji dysponujących środkami na renowację zabytków o dofinansowanie ewentualnych prac przy Zespole Dworskim w Jaszczwi, w tym w szczególności budynku Oficyny. Wójt Gminy wyjaśnił, iż „Gmina nie występowała do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub innych instytucji o sfinansowanie lub dofinansowanie robót przy budynku Oficyny, będącego częścią Zespołu Dworskiego w Jaszczwi, ponieważ budynek Oficyny Dworskiej był zamieszkały, zaś budżet gminy jest tak skonstruowany, aby w jak największym stopniu zrealizować zadania i cele określone w Strategii Rozwoju Gminy Jedlicze na lata 2007–2013. Realizowane zadania są kluczowe dla rozwoju Gminy, a ich realizacja jest ściśle powiązana z wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej i funduszy Szwajcarskich. Wykonywanie dodatkowych zadań wykraczających poza przyjętą strategię ze względów finansowych jest niemożliwe”. W uchwalonej w dniu 30 lipca 2007 r. Strategii Rozwoju Gminy Jedlicze na lata 2007–2013, wśród priorytetów, w ramach dziedzictwa kulturowego zapisano m.in. remont Domu Ludowego w Jaszczwi.

- Wójt **Gminy Haczów** wyjaśnił brak działań Gminy, mających na celu pozyskanie zewnętrznego finansowania prac przy zespole dworskim w Haczowie, „Brak działań w celu pozyskania środków na remont Zespołu spowodowany był trudną sytuacją finansową Gminy trwającą od roku 2000. Brak płynności finansowej, zagrożenie zarządkiem komisarycznym oraz wysokie zadłużenie uniemożliwiały wszelkie zadania inwestycyjne, w tym również opiekę i prace remontowe nad zabytkami. Bezpośrednio po uregulowaniu spraw własnościowych Zespołu, Gmina podejmie działania zmierzające do wykonania prac restauratorskich i konserwacyjnych”.
- Rada **Gminy Jawornik Polski** uchwałą podjętą w 2010 r. postanowiła zbyć w drodze przetargu nieograniczonego prawo własności nieruchomości mienia komunalnego w postaci zespołu dworsko-parkowego w Hadlach Szklarskich wraz ze wszystkimi budynkami, budowlami i urządzeniami zlokalizowanymi na terenie zespołu. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków wyraził zgodę na zbycie zabytku pod warunkiem podania w warunkach przetargu informacji, iż zespół jest wpisany do rejestru zabytków, podlega pełnej ochronie ustawowej, a przy prowadzeniu wszelkich prac muszą być uzyskiwane zezwolenia i wytyczne konserwatorskie. W dokumentach przetargowych Gmina zamieściła wszystkie wymagane przez PWKZ informacje. Wszystkie cztery przetargi, które odbyły się w okresie październik 2010 r. – lipiec 2011 r. z powodu braku nabywców okazały się bezskuteczne. Jednocześnie Gmina, przy pierwszych trzech przetargach, nie skorzystała z możliwości obniżenia ceny sprzedaży zabytku o 50% w stosunku do ceny jego wartości, określonej w wycenie rzeczoznawcy tj. możliwości określonej w art. 68 ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Z możliwości tej Gmina skorzystała w trakcie przeprowadzania czwartego przetargu, obniżając cenę wywoławczą do kwoty 4,1 mln zł.

3.3 Informacje pozyskane w związku z kontrolą

We wszystkich 18 kontrolach jednostkowych kontrolerzy występowali, na podstawie art. 29 pkt 2 lit f) ustawy o NIK, o udzielenie informacji w jednostkach niekontrolowanych:

- w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu zasięmano informacji w związku z brakiem ujawnienia wpisu do rejestru zabytków w księdze wieczystej danej nieruchomości zabytkowej, jak również w innych sprawach, m.in. posadowienia w otoczeniu zabytków obiektów nie zabytkowych;
- we właściwych miejscowo starostwach powiatowych zasięmano informacji w związku z nieskorzystaniem przez starostę z możliwości umieszczenia na obiektach zabytkowych znaku informującego o ochronie i wpisie do rejestru.

4 INFORMACJE DODATKOWE

4.1 Organizacja i metodyka kontroli

Kontrolą objęto okres od dnia 1 stycznia 2009 r. do 31 grudnia 2012 r. Poprzednia kontrola¹⁶ w ramach przedmiotowej tematyki obejmowała lata 2004–2008.

Jednostki wytypowano na podstawie informacji uzyskanych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu. Przy wyborze jednostek kierowano się wskazaniem Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków a także komunalną formą własności obiektów.

W kontroli wykorzystano dokument „Zestawienie ustaleń kontroli”, w którym kontrolerzy zaznaczali odpowiedzi „tak” i „nie” odnośnie stwierdzenia danych stanów faktycznych oraz zamieszczali zwięzłe wyjaśnienia stanów nieprawidłowych (tzw. *check-lista*).

W kontroli nie współpracowano z innymi organami kontroli, rewizji i inspekcji w trybie art. 12 ustawy o NIK. Nie korzystano również z pomocy biegłych i specjalistów.

4.2 Przebieg kontroli

Przygotowanie kontroli

Kontrolę przygotowano w szczególności na podstawie wyników wcześniejszych kontroli a także informacji pozyskanych od Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Postępowanie kontrolne

Czynności kontrolne przeprowadzono od 5 marca do 17 maja 2013 r. w 15 urzędach gmin z terenu województwa podkarpackiego. Kontrolą objęto łącznie 18 zabytków nieruchomości stanowiących własność tych gmin.

Kierownicy jednostek kontrolowanych nie zgłosili zastrzeżeń do ustaleń, ocen, uwag i wniosków zawartych w wystąpieniach pokontrolnych.

Realizacja wniosków

Wszystkie objęte kontrolą Gminy poinformowały o sposobie realizacji wniosków pokontrolnych. Według stanu na dzień 9 sierpnia 2013 r. z 46 skierowanych wniosków, siedem wniosków zrealizowano, 39 wniosków pozostawało w realizacji.

¹⁶ P/09/170 Prawidłowość gospodarowania i nadzoru nad wybranymi zabytkami nieruchomymi w latach 2004–2008.

Wykaz podmiotów objętych kontrolą wraz z ocenami sformułowanymi w wyniku kontroli

Zabytek	Jednostka kontrolowana	Kierownik jednostki kontrolowanej	Ocena jednostki kontrolowanej
Zespół dworski w Medyce	Gmina Medyka	Marek Iwasieczko, Wójt	pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
Zespół dworski w Nowym Siole	Miasto i Gmina Cieszanów	Zdzisław Zadworny, Burmistrz	negatywna
Zespół dworski w Cieszacinie Wielkim	Gmina Pawłosiów	Halina Węgrzynowska, Wójt od 13.12.2010 r. Mariusz Reń, Wójt	negatywna
Zespół dworski w Krzemiennej	Gmina Dydnia	Jerzy Adamski, Wójt	negatywna
Zespół dworski w Dydni			
Zespół dworski w Dzikowcu	Gmina Dzikowiec	Krzysztof Klecha, Wójt	pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
Zespół dworski w Pisarowcach	Gmina Sanok	Mariusz Szmyd, Wójt od 5.10.2012 r. Anna Hałas, p.o. Wójta	negatywna – zespoły dworskie w Falejówce i Jurowcach pozytywna – zespół dworski w Pisarowcach
Zespół dworski w Jurowcach			
Zespół dworski w Falejówce			
Zespół dworski w Górze Ropczyckiej	Miasto i Gmina Sędziszów Małopolski	Kazimierz Kielb, Burmistrz	negatywna – budynki zespołu dworskiego pozytywna – park dworski
Zespół dworski w Haczowie	Gmina Haczów	Stanisław Jakiel, Wójt	pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
Zespół dworski w Hadlach Szklarskich	Gmina Jawornik Polski	Stanisław Petynia, Wójt	pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
Zespół dworski w Niwiskach	Gmina Niwiska	Elżbieta Stanisława Wróbel, Wójt	pozytywna
Zespół dworski w Izdebkach	Gmina Nozdrzec	Antoni Stanisław Gromala, Wójt	pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
Dwór w Jaszczwi	Gmina Jedlicze	Zbigniew Sanocki, Wójt	pozytywna
Zespół dworski w Charzewicach	Miasto Stalowa Wola	Andrzej Szlęzak, Prezydent	pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
Zespół dworski w Stubnie	Gmina Stubno	Janusz Słabicki, Wójt	pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
Dwór w Żeglcach	Gmina Chorkówka	Andrzej Koniecki, Wójt	negatywna

OBSZAR	Zabytek	Zespół dworski w Medyce	Zespół dworski w Nowym Stole	Zespół dworski w Cieszacinie Wielkim	Zespół dworski w Krzemieniej	Zespół dworski w Dydnł	Zespół dworski w Dzikowcu	Zespół dworski w Pisarowcach	Zespół dworski w Jurowcach	Zespół dworski w Falejówce	Zespół dworski w Górze Ropczyckiej	Zespół dworski w Haczowie	Zespół dworski w Hadach Szklarskich	Zespół dworski w Niwiskach	Zespół dworski w Izdebkach	Dwór w Jaszczwi	Zespół dworski w Charzewicach	Zespół dworski w Stubnie	Dwór w Żeglach
Ujawnienie wpisu do rejestru zabytków w księdze wieczystej	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie
Zabytek użytkowany	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak/ nie	tak	tak	tak	nie	nie	nie
Ujęty w ewidencji nieruchomości	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak
Dokonana wycena nieruchomości	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	nie	nie	nie	nie	nie	tak	tak	nie	nie	tak	tak	nie
Ujęty w planie wykorzystania gminn. zasobu nieruchomości	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	tak	tak	tak	nie	nie	nie	tak	nie	tak	nie	nie	tak
Zagrożenia wynikające z czynników atmosferycznych	tak	nie	tak	tak	nie	tak	tak	nie	tak	tak	nie	nie	tak	nie	nie	nie	tak	nie	tak
Zagrożenia naruszenia substancji budynku	nie	nie	tak	nie	nie	tak	tak	nie	tak	tak	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	nie	tak
Zabezpieczony przed dostaniem się innych osób	tak	tak	nie	tak	tak	tak	nie	tak	tak	tak	tak	tak	nie	tak	tak	tak	tak	tak	nie
Instalacja antywłamaniowa	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	tak	nie	nie	nie	nie
Instalacja przeciwpożarowa	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	tak	nie	nie	nie	nie
Znak ochrony konserwatorskiej	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak/ nie	nie	nie	tak	nie	nie	tak	nie	nie	nie	nie	_
Urządzenia, tablice, reklamy bez zgody konserwatora	tak	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	nie	nie	nie	nie
Ochrona zabytków uwzględniona w Studium	tak	tak	tak	tak	nie	nie	tak	tak/ nie	tak/ nie	tak/ nie	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	nie	tak
Sporządzony MPZP dla terenu na którym jest zabytek	tak	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	nie	_
Gminny program opieki nad zabytkami	nie	nie	tak	tak	nie	nie	tak	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	tak/ nie	nie	tak/ nie	nie	nie
Sprawozdania z realizacji GPOnZ	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	nie	nie	nie	nie	nie

OBSZAR	ZABYTEK	Zespół dworski w Medyce	Zespół dworski w Nowym Stole	Zespół dworski w Cieszynie Wielkim	Zespół dworski w Krzemieniej	Zespół dworski w Dydn	Zespół dworski w Dzikowcu	Zespół dworski w Pisarowcach	Zespół dworski w Jurowcach	Zespół dworski w Falejówce	Zespół dworski w Górze Ropczyckiej	Zespół dworski w Haczowie	Zespół dworski w Hadlach Szklarskich	Zespół dworski w Niwiskach	Zespół dworski w Izdebkach	Dwór w Jaszczwi	Zespół dworski w Charzewicach	Zespół dworski w Stubnie	Dwór w Żeglach
Gminna ewidencja zabytków	nie	tak	tak	nie	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	nie	nie	tak	tak	tak	tak	tak	nie
Wydawano zalecenia i nakazy konserwatorskie	tak	nie	tak	nie	tak	tak	tak	nie	tak	tak	tak	tak	tak	tak	nie	tak	nie	tak	tak
Przestrzegano zaleceń i nakazów konserwatorskich	tak/ nie	nd	tak	nd	tak	tak/ nie	tak	Nd	tak/ nie	tak/ nie	tak	tak/ nie	tak/ nie	tak	nd	tak	nd	tak/ nie	nie
Prace lub roboty przy zabytku w okresie objętym kontrolą	tak	nie	tak	nie	tak	tak	nie	tak	nie	tak	nie	nie	tak	tak	tak	tak	tak	tak	nie
Nie zabytkowe obiekty na terenie zabytku	tak	nie	nie	nie	nie	tak	nie	nie	nie	nie	tak	tak	tak	nie	nie	nie	nie	nie	tak
Gmina przygotowuje sprzedaż zabytku	nie	nie	tak	tak	tak	tak	nie	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	nie	nie	nie	nie	nie
Wiedza władz gminy o postępowaniu reprivatyzac.	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	nie	nie	nie	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak	nie	tak
Wydatkowanie środków na prace przy zabytku	tak	nie	tak	nie	tak	tak	nie	tak	nie	tak	nie	nie	tak	tak	nie*	tak	tak	tak	nie
Starania gminy o środki na prace przy zabytku, stan zabytku tego wymaga	tak	nie	nie	nie	nie	nie	tak/ nie	Nd	nie	nie	nie	nie	tak	tak	nd	tak	nie	tak	nie
Długofalowy plan zagospodarowania zabytku	tak	tak	nie	nie	nie	nie	nie	tak	nie	nie	tak	nie	tak	tak	tak	tak	tak	nie	nie

*prace zostały zrealizowane w ramach gwarancji

Wykaz aktów prawnych dotyczących kontroli

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162.1568 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (Dz. U. z 2010 r. Nr 102 poz. 651 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. z 2012 r., poz. 647 ze zm.).
4. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2013 r. poz. 594 ze zm.).
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 ze zm.).
6. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. *Prawo zamówień publicznych* (Dz. U. z 2013 r., poz. 907 ze zm.).
7. Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. *o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (Dz. U. Nr 75, poz. 474).
8. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. *o finansach publicznych* (Dz. U. z 2013 r., poz. 885 ze zm.).
9. Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. *o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych* (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 168).
10. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. *w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych* (Dz. U. Nr 165, poz. 987).
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 czerwca 2004 r. *w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych* (Dz. U. Nr 150, poz. 1579 – akt uchylony z dniem 26 sierpnia 2011 r.).
12. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. *w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. nr 113, poz. 661).
13. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 maja 2004 r. *w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. nr 124, poz. 1305 – akt uchylony z dniem 5 maja 2010 r.).
14. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. *w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz. U. Nr 112, poz. 940 ze zm.).

Wykaz literatury fachowej dotyczącej przedmiotu kontroli

1. M. Cherka (red.) P. Antoniak, F.M. Elżanowski., K.A. Wąsowski, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz.* Lex 2010.
2. R. Golał, *Ustawa o ochronie zabytków i Opiece nad zabytkami. Komentarz.* Zakamycze 2004.
3. T. Gardocka, J. Sobczak, (red.), *Prawna ochrona dóbr kultury*, Toruń 2009.
4. M. Dreła, *Własność zabytków*, Warszawa 2006 r.

Fotografie zabytków nieruchomości objętych kontrolą

Zdjęcie nr 1
Dwór w Medyce

Zdjęcie nr 2
Dwór w Izdebkach

Zdjęcie nr 3
Ruiny zabytkowego spichlerza w Izdebkach

Zdjęcie nr 4
Tablica ostrzegawcza na terenie Zespołu dworskiego w Górze Ropczyckiej

Zdjęcie nr 5

Budynek Zespołu dworskiego w Charzewicach

Zdjęcie nr 6

Dwór w Starym Dzikowcu

Zdjęcie nr 7
Dwór w Stubnie

Zdjęcie nr 8
Zniszczona elewacja dworu w Hadlach Szklarskich

Zdjęcie nr 9

Budynek dworu w Żeglach przed pożarem

Zdjęcie nr 10

Wnętrze budynku dworu w Żeglach po pożarze z 1 maja 2013 r.

Zdjęcie nr 11
Dwór w Niwiskach

Zdjęcie nr 12
Tablice ostrzegawcze na terenie Zespołu dworskiego w Haczowie

Zdjęcie nr 13
Zniszczony budynek dworu w Falejówce

Źródło: Zdjęcie nr 11 udostępnione przez Gminę Niwiska, pozostałe zdjęcia – NIK.

Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Wojewoda Podkarpacki
2. Marszałek Województwa Podkarpackiego
3. Przewodniczący Sejmiku Województwa Podkarpackiego
4. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków
5. Parlamentarzyści województwa podkarpackiego
6. Kierownicy jednostek objętych kontrolą